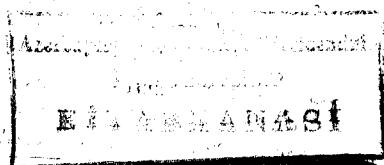

AZƏRBAYCAN TARİXİNİN PARLAQ SƏHİFƏLƏRİ

18833 5

A23(98) 63.3(2A)

A23(98)

Azərbaycan tarixinin parlaq səhifələri. — Bakı,
"Azərbaycan" nəşriyyatı, 1998. — 64 s.

A 480400000—023(98) Sifarişlə
M670(07)—98

© "Azərbaycan" nəşriyyatı, 1998.

**Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin
80 illiyinin keçirilməsi haqqında**

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
PREZİDENTİNİN
SƏRƏNCAMI**

1998-ci il mayın 28-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaradılmasının 80 ili tamam olur. Bu tarixi gün Azərbaycan xalqının həyatına böyük və əlamətdar hadisə kimi daxil olmuşdur. Şərqdə ilk demokratik dövlət quruluşunu yaratmış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti istiqlaliyyətimizi elan edərək xalqımızın müstəqillik əzmini nümayiş etdirmişdir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ölkənin daxilində və xaricində yaranmış gərgin və mürəkkəb ictimai-siyasi şəraitdə fəaliyyət göstərmişdir. Bu dövlətin qısa bir müddətdə həyata keçirdiyi tədbirlər xalqımızın tarixində böyük iz buraxmışdır. Milliyyətindən, siyasi və dini mənsubiyyətindən, cinsindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşlara bərabər hüquqlar verilməsi, dövlət sərhədlərinin müəyyən olunması, Azərbaycan dövlətçiliyi atributlarının qəbul edilməsi,

ana dilinin dövlət dili elan olunması Azərbaycanın gələcək müstəqilliyi üçün möhkəm zəmin yaratmışdır. Demokratik dövlət quruculuğu, iqtisadiyyat, mədəniyyət, təhsil, hərbi quruculuq sahələrində atılmış addımlar Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 23 aylıq fəaliyyətini əks etdirən əsas istiqamətlərdir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti 1920-ci ilin aprelində süqut etdi, Azərbaycanda sovet hakimiyyəti quruldu. 1922-ci ilin dekabrında Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı yarandı və Azərbaycan bu ittifaqa daxil oldu. SSRİ-nin tərkibində olduğu dövrdə Azərbaycan bir çox dövlətçilik atributlarını saxlaya bilməmiş, iqtisadiyyatını, elmini və mədəniyyətini inkişaf etdirmişdir. 1918-ci ildə Azərbaycanda yaranmış respublika müstəqil dövlət kimi süqut etsə də, respublika quruluşu yaşamış, müstəqillik hissləri xalqımızı heç vaxt tərk etməmişdir.

1991-ci ildə dövlət müstəqilliyini bərpa edən xalqımız Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qısa müddətli fəaliyyətinin zəngin ənənələrindən istifadə etmiş və bu tarixi varislik üzərində müstəqil Azərbaycan dövlətini yaratmışdır.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasının xalqımızın tarix salnaməsində xüsusi yer tutduğunu nəzərə alaraq **qərara alıram:**

1. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 80 illiyi respublikada geniş qeyd edilsin.

2. Yubiley tədbirlərinin hazırlanıb həyata keçirilməsi məqsədi ilə aşağıdakı tərkibdə Dövlət Komissiyası yaradılsın.

Dövlət komissiyasının sədri

Heydər Əliyev - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Dövlət komissiyası sədrinin müavinləri

Murtuz Ələsgərov - Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri

Artur Rəsizadə - Azərbaycan Respublikasının baş naziri

Ramiz Mehdiyev - Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının rəhbəri

Dövlət komissiyasının üzvləri

Vasif Talıbov - Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri

Xanlar Hacıyev - Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin sədri

Elçin Əfəndiyev - Azərbaycan Respublikası baş nazirinin müavini

Vəfa Quluzadə - Azərbaycan Respublikasının xarici siyasət məsələləri üzrə dövlət müşaviri

Hidayət Orucov - Azərbaycan Respublikasının milli siyasət məsələləri üzrə dövlət müşaviri

Rəfael Allahverdiyev - Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı

Fatma Abdullazadə - Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının Humanitar siyasət şöbəsinin müdiri

Əli Həsənov - Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının ictimai-siyasi şöbəsinin müdiri

Rasim Daşdəmirov - Gəncə Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı

Həsən Həsənov - Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri

Namiq Abbasov - Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizlik naziri

Ramil Usubov - Azərbaycan Respublikasının daxili işlər naziri

Səfər Əbiyev - Azərbaycan Respublikasının müdafiə naziri

Südəbə Həsənova - Azərbaycan Respublikasının ədliyyə naziri

Eldar Həsənov - Azərbaycan Respublikasının baş prokuroru

Polad Bülbüloğlu - Azərbaycan Respublikasının mədəniyyət naziri

Əbülfəz Qarayev - Azərbaycan Respublikasının gənclər və idman naziri

Fəraməz Maqşudov - Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyasının prezidenti

Nizami Xudiyev - Azərbaycan Respublikası Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Şirkətinin sədri

Əhməd Abdinov - Azərbaycan Respublikası təhsil nazirinin müavini

Misir Mərdanov - Bakı Dövlət Universitetinin rektoru

Bəxtiyar Vahabzadə - xalq şairi, Milli Məclisin üzvü

Etibar Məmmədov - Milli Məclisin üzvü

Ataxan Paşayev - Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Baş Arxiv İdarəsinin rəisi

Allahşükür Paşazadə - Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri

Anar Rzayev - Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədri

Səttar Mehbaliyev - Azərbaycan Respublikası Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyasının sədri

İqrar Əliyev - Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyasının Tarix İnstitutunun direktoru

3. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 30 yanvar 1998-ci il

**BUGYNKY MYSTƏQIL DÖVLƏTİMİZ
AZƏRBAYCAN XALQ CYMHURİYYƏTİNİN
LAYİQLİ VARİSİDİR**

**AZƏRBAYCAN XALQ CYMHURİYYƏTİNİN 80
İLLİK YUBİLEYİNİN KEÇİRİLMƏSİ YZRƏ
DÖVLƏT KOMİSSİYASININ İCLASINDA
AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN**

N İ T Q İ

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Biz böyük bayram -- Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin, ilk Azərbaycan Demokratik Respublikasının 80 illik yubileyi bayramı ərəfəsindəyik. Bu bayramın, bu yubileyin, daha dəqiq desək, 1918-ci il may ayının 28-də bəyan edilmiş istiqlal bəyannaməsinin və onun əsasında yaradılmış ilk xalq cümhuriyyətinin -- Azərbaycan Demokratik Respublikasının ölkəmizin tarixində, bugünkü və gələcək həyatımızda böyük əhəmiyyətini nəzərə alaraq, bu bayramın keçirilməsinə xüsusi diqqət verilmişdir. Məhz buna görə də xüsusi dövlət komissiyası təşkil olunmuşdur. Komissiya tərəfindən tədbirlər planı hazırlanmışdır və biz artıq onların əksəriyyətinin həyata keçirildiyinin şahidiyik.

Verilən məlumatlara görə, çox iş görülmüdü. Biz komissiya təşkil edərkən komissiyanın və onun qərarlarını

icra edən orqanların qarşısında bir neçə istiqamətdə vəzifələr qoymuşduq. Azərbaycanda Xalq Cümhuriyyətinin yaranması, onun fəaliyyəti haqqında daha doğru, düzgün, obyektiv sənədlərə əsaslanan məlumatlar toplamaq, əsərlər yaratmaq, kitablar nəşr etmək və bunun üçün elmi konfranslar keçirmək, arxiv materiallarından səmərəli istifadə etmək bu vəzifələrin əsasını təşkil edir. Bunlar bu gün də, gələcəkdə də vacibdir. Çünki biz hamımız yaxşı bilirik ki, Azərbaycan Demokratik Respublikası süqut edəndən sonra, sovet hakimiyyəti dövründə ümumiyyətlə Azərbaycan tarixinin o dövrü, xüsusən Xalq Cümhuriyyətinin yaranması və fəaliyyəti çox təhrif olunmuşdur.

Sonrakı illərdə zaman keçdikcə nəsillər dəyişmiş, o dövrdə yaşamış insanlar dünyadan köçmüş və respublika Baş Arxiv İdarəsi rəisinin burada dediyi kimi, hakimiyyət orqanları o dövrün materiallarını gizlətməmiş, ona görə də tədqiqatçıların, alimlərin, elm, mədəniyyət xadimlərinin həmin materiallara əlləri çatmamışdır və buna imkan verilməmişdir. Beləliklə, o dövr haqqında həqiqəti gizlətməşlər. Amma bununla yanaşı, təkcə gizlətsəydilər, üstündən keçsəydilər bu, dərdin yarısı olardı. Onlar o dövrü tamamilə təhrif etmişdilər və bunları sonrakı nəsillərə təhrif olunmuş şəkildə çatdırmışdılar.

O vaxtkı ictimai-siyasi vəziyyət, hakimiyyət, 1920-1930-cu illərin repressiyaları bir tərəfdən o dövrdə yaşamış adamları susdurmuşdu. İnsanlar susmağa məcbur olmuşdular. Onlar həqiqəti sonrakı nəsillərə çatdırmaqdan qorxmışlar, çəkinmişlər. Amma kimsə bunu etmişdirsə, o cəzalanmışdır. İkinci tərəfdən, təbliğat elə getmişdir ki, sonrakı nəsillər həmin dövr haqqında rəsmi mətbuatda, kitablarda nə yazılırdısa, ona da inanırdılar.

Ona görə də təsadüfi deyildir ki, indi bizim tədqiqatçılar arxiv materiallarını araşdırarkən öz söylərini birinci növbədə məhz bu sahəyə yönəldirlər. Bu, tamamilə təbii-
dir və hesab edirəm ki, çox da təqdirəlayiq bir haldır. İkinci tərəfdən, bu dövr təhrif edildiyinə görə insanlar bu dövr haqqında nəinki sadəcə məlumatsız olublar, onlar həmin dövrə mənfi münasibət göstəriblər. Azərbaycan xalqına təcavüz etmiş, xalqımıza qarşı şoyqırımların təşkilatçısı olmuş və Azərbaycan xalqına böyük zərbələr vurmuş qüvvələrə, siyasi təşkilatlara və şəxslərə hörmətlə yanaşılmışdır. Biz onları Azərbaycan üçün guya böyük fayda vermiş görkəmli siyasi, dövlət xadimləri kimi on illərlə yad etmişik, hətta onların yubileylərini keçirmişik. Bu, həqiqətdir. Amma bunu edən nəsillərin, xüsusən 1940-cı ildən sonra yaşayan nəsillərin -- hansı ki, onlar o dövrü tamamilə bilmirdilər və bilmək imkanlarına da malik deyildilər -- heç bir günahı yox idi. Onlar sadəcə, ümumən mətbuatda o dövrün ideologiyasına uyğun surətdə verilən materialların, məlumatların təsiri altında idilər və ondan da istifadə edirdilər. Ona görə də həmin dövrün təhlil olunması, tədqiq edilməsi lazımdır. Hesab edirəm ki, indiyədək, xüsusən bizim bu dövlət komissiyamız yaranandan sonra görülən işlər müsbət qiymətləndirilməlidir və davam etdirilməlidir.

Eyni zamanda, bu iş bir də ona görə vacibdir ki, respublikamızda 1989-1990-cı illərdən başlayaraq sovet hakimiyyətinə qarşı nifrətin getdikcə artdığı bir zamanda və sovet hakimiyyətinin Azərbaycan xalqına qarşı təcavüzləri, mənfi münasibəti müşahidə olunduğu bir dövrdə bəzi adamlar o dövrü bərpa edərkən onlar da təhrifə yol vermişlər. Bəzi insanlar demək olar ki, bir tərəfdən o biri

tərəfə keçmişlər. Əvvəlki dövr nəinki tamamilə unudulmuş, pislənmiş və Azərbaycanın tarixində qara bir səhifə kimi nümayiş etdirilmişdir. Bu dövrdə də, mən demirəm hamı, bəzi adamlar ya bilərəkdən, ya da bilməməkdən, yaxud hissiyyata qapılaraq yenə də obyektivlikdən uzaqlaşmışlar. Onlar emosiyalara, hissiyyatlara qapılaraq, bəzən də subyektiv səbəblərə görə o dövr haqqında mətbuatda başqa istiqamətdə təhrifə, yaxud da yanlışlığa yol vermişlər.

İndi zaman gəlib çatıb ki, biz hər bir şeyi olduğu kimi, doğru, düzgün, ədalətli göstərək. Bu, təkcə o dövrə aid deyildir. Mən dəfələrlə öz fikrimi bildirmişəm və bu gün bir daha bəyan edirəm ki, biz tariximizin hər bir dövrünü subyektivlikdən tamamilə kənar olduğu kimi təsvir, əks etdirməliyik. Biz onu gələcək nəsillərə olduğu kimi çatdırmalıyıq. Təhrif xalqa həmişə zərər gətiribdir, heç vaxt xeyir verməyibdir.

Yenə də deyirəm, görülən işlər bu baxımdan müsbət qiymətləndirilməlidir. Güman edirəm ki, bu işlər davam etdirilməlidir. Yəni biz mayın 28-də yubiley mərasimlərini keçirəndən sonra bu işlər zəifləməməlidir, yaxud tükənməməlidir. Əksinə, indi başlanmış bu hərəkət daha da böyük sürət almalıdır. Güman edirəm ki, bizim alimlərimiz, tədqiqatçılarımız üçün çox böyük imkanlar vardır ki, onlar bizim o dövrün həm tarixini düzgün yazsınlar, həm də elmi əsərlər yaratsınlar.

Biz buna nəzarət edəcəyik və bu işlərə bundan sonra da kömək göstərəcəyik.

Dövlət komissiyasının qarşısında duran vəzifələrdən biri də ondan ibarət idi ki, ilk xalq cümhuriyyətinin gördüyü işləri, onun tarixi xidmətlərini bizim bugünkü dövlətimizdə,

ölkəmizdə vətəndaşlarımız arasında geniş təbliğ edək və onlara düzgün çatdıraraq. Şübhəsiz ki, ayrı-ayrı kitablar, məqalələr bu xidməti edir, ancaq hamısını edə bilməz. Respublikamızda keçirilən müxtəlif ictimai, elmi, siyasi tədbirlər məhz bu məqsədi daşıyıbdır.

Hesab edirəm ki, bu sahədə çox işlər görülüb və mayın 28-dək də görülməkdədir. Planda nəzərdə tutulan tədbirlərin hamısı həyata keçirilməlidir və sonra da davam etdirilməlidir. Çünki ilk xalq əumhuriyyətinin xidmətlərini hər bir vətəndaşa doğru-düzgün çatdırmaq üçün gərək bütün vasitələrdən istifadə olunsun. Hesab edirəm, bu sahədə görülən işlər müsbət qiymətləndirilməlidir, təqdirəlayiqdir və onlar davam etdirilməlidir.

Bizim komissiyanın digər istiqamətdə vəzifələri ondan ibarət olubdur ki, bu yubiley ərəfəsində, yubiley zamanı Azərbaycanın sosial, ictimai-siyasi həyatında, iqtisadiyyatında qurmaq, yaratmaq sahəsində yeniliklər nümayiş etdirilməlidir. Burada verilən məlumatlardan aydın olur ki, bu sahədə də çox işlər görülmüşdür.

İqtisadiyyatda, sosial sahədə görülən işlər bizim daimi vəzifələrimizdir. Mən deyə bilərəm ki, həm keçən il, həm də bu ilin əvvəlindən bu sahədə xeyli irəliləyişlər mövcuddur. Bununla yanaşı, respublikanın hər bir şəhərinin, rayonunun, müəssisəsinin, təşkilatının daxili imkanlarından istifadə edərək şəhərləri, qəsəbələrini, rayonları, kəndləri abadlaşdırmaq, tikinti, bərpa işləri aparmaq, bağlar, parklar salmaq, abidələr yaratmaq, ağaclar, güllər əkmək və beləliklə, ölkəmizi daha da inkişaf etdirmək bizim daimi vəzifəmizdir. Ancaq ənənə həmişə belə olubdur ki, böyük bayramlar ərəfəsində bu işlər güclü gedir, hər bir insan bayram münasibətilə daha da fəal olur, çox iş görməyə

çalışır və bayram günlərinə qədər hansısa yeni bir iş görmək, yaratmaq istəyir.

Mən məmnuniyyətlə deyə bilərəm ki, bu son aylar, xüsusən bu ilin əvvəlindən indiyə qədər respublikanın hər yerində -- həm paytaxtımızda, həm də başqa şəhərlərdə, qəsəbələrdə, rayonlarda, digər yaşayış məntəqələrində çox işlər görülübür. Bakı şəhər icra hakimiyyətinin başçısı, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri, Gəncə şəhər icra hakimiyyətinin başçısı görülən işlər barədə çox ətraflı məlumatlar verdilər. Pamiz Mehdiyevin məlumatında da bu barədə söhbət açıldı. Şübhəsiz ki, görülən bu işlər hamımızı sevindirir. Bu, nəinki bizi, bütün xalqımızı sevindirir. Çünki bunlar hamısı xalq üçün, Azərbaycanın vətəndaşları üçün yaradılır. Bu, həqiqətən də belədir. Bunlar hamısı göz qabağındadır.

Məsələn, Bakıda yaşadığımızı görə paytaxtımızda aparılan işləri tez-tez, ola bilər, hər gün görürük. Doğrudur, bəziləri bunun hamısını, digərləri isə bir gün birini, başqa gün o birilərini görürlər. Ancaq Azərbaycanın başqa yaşayış məntəqələrində -- Naxçıvan Muxtar Respublikasında, Gəncədə, digər şəhərlərində də böyük işlər aparılır. İndi burada bu barədə məlumat verildi. Amma bizim başqa şəhərlərimizdə, rayonlarımızda da həddən artıq çox işlər görülür.

Respublika televiziyasında, radiosunda bu barədə məlumatlar verilir və hesab edirəm ki, daha da çox verilməlidir. Bizim qəzetlərimiz bu barədə yazırlar. Doğrudur, bu barədə yalnız rəsmi qəzetlər yazırlar. Pəsmi qəzetlər isə azdır. Bizim cəmi 2-3 rəsmi qəzetimiz vardır. Amma özəl, xüsusən müxalifətə mənsub olan qəzetlər sanki kordurlar və bunların heç birini görmürlər. Onlar heç olma-

sa kiçik bir məlumat verə bilərlər ki, filan yerdə park, başqa bir yerdə abidə yaradılıbdır. Bu abidələr şəhidlər üçün, xalq cümhuriyyətinin yaradıcıları üçün qoyulur. Yaxud, bulaqların, parkların yaradılması -- bunlar hamısı xalq üçündür.

Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Rəfael Allahverdiyev paytaxtda hansı tikintilər aparılması barədə burada məlumat verdi. İndiki şəraitdə, bu keçid dövründə bu qədər tikinti aparmaq asan məsələ deyildir. Təkcə Bakıda deyil, Azərbaycanın hər yerində tikinti işləri gedir, həm də bu işlər çox sürətlə aparılır. Bunlar hamısı xalqındır. İndi gedən tikintilərin hamısı özəl sektora, demək olar ki, birbaşa xalqa məxsusdur. Biz keçmiş zamanlarda da deyirdik ki, görülən işlər xalqa məxsusdur. Çünki o vaxt belə hesab edirdik ki, dövlətin nəyi varsa xalqa məxsusdur. Amma indi bu, ümumi məfhumdan konkret anlayışa keçibdir. Bu, kiminsə -- hansısa bir şirkətin, şəxsin, insanın mülküdür. Ola bilər, birinin imkanı böyük, digərininki kiçikdir. Amma kiçik mülk də onun varidatıdır. Şübhəsiz ki, bunlar da çox əhəmiyyətlidir.

Beləliklə, mən hesab edirəm ki, bizim komissiyanın fəaliyyəti yaxşı nəticələr veribdir. Bu işlər mayın 28-dək daha da sürətlə davam etdirilməlidir, nəzərdə tutulan bütün tədbirlər həyata keçirilməlidir. Şübhəsiz ki, götürülən bu start ondan sonra da sürətini günü-gündən artırmalıdır.

Biz bunları təkcə yubileyə, bayrama görə etmirik. Biz bunları ölkəmizi daha da inkişaf etdirmək, vətəndaşlarımızın sosial-iqtisadi vəziyyətini yaxşılaşdırmaq üçün edirik və bundan sonra da etməliyik.

Mayın 28-i bizim böyük bayramımızdır. Deyə bilərəm ki, bu, müstəqil Azərbaycanın ən yüksək siyasi, ictimai,

milli bayramıdır. İndi bizim respublikamıza məxsus olan bayramlar az deyildir. Onların hər biri bizim üçün əzizdir. Bu bayramlarımızın tarixi bir tərəfdən bizim milli, dini adət-ənənələrimizlə bağlıdır, digər tərəfdən də tariximizdəki bəzi hadisələrlə əlaqədardır. Məsələn, Konstitusiya aktının qəbul olunması günü də bizdə bayramdır, iş günü deyildir. Yaxud da ki, 1995-ci il noyabr ayının 12-də ilk Konstitusiyanın qəbul edilməsi də bayramdır. Şübhəsiz ki, novruz, qurban bayramları da bayramdır. Bunların hamısı bayramdır. Ancaq bu, bizim milli müstəqilliyimizin bayramıdır. Bunun da əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, biz 1918-ci ildə əldə edilmiş müstəqillik gününün yubileyini bu günlər qeyd etməliyik.

Sovet İttifaqı dağılan zaman bu ittifaqın üzvü olan respublikaların hamısı müstəqillik əldə etdi. Onların hər birinin bir müstəqillik bayramı vardır. Amma onların əksəriyyəti həmin müstəqillik bayramlarını Sovet İttifaqı dağılan zaman, 1991-ci ilin sonunda, xüsusən 1991-ci ilin oktyabr, noyabr aylarında qəbul etdikləri hansısa bir qərarla bağlayıblar.

Ancaq bizim bu bayram 1918-ci ilin mayında Tbilisi şəhərində Azərbaycanın istiqlal bəyannaməsi elan olunan günün bayramıdır və bu da tamamilə qanunauyğundur. Çünki 1991-ci ildə Sovetlər İttifaqı dağılan zaman Azərbaycan müstəqilliyini elan edərkən müstəqilliyin bərpa edilməsi haqqında qərar qəbul olunubdur, yəni 1918-ci ildə əldə edilmiş müstəqillik bərpa olunubdur. Mən bunu bir də ona görə xüsusi qeyd edirəm ki, bu bayram bizim milli bayramımızdır, bizim istiqlaliyyət bayramımızdır, bizim ən əsas siyasi, milli bayramımızdır. Biz 1918-ci ildə yaranmış xalq cümhuriyyətinin fəaliyyətini yüksək qiymət-

ləndirmişik, bu gün də yüksək qiymətləndiririk və bugünkü müstəqil Azərbaycan həmin o xalq cümhuriyyətinin varisidir.

1991-ci ildə Sovetlər İttifaqı dağıldandan sonra Azərbaycan öz müstəqilliyini bəyan etdi və dünya dövlətləri tərəfindən tanındı, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən tanındı, dünya beynəlxalq təşkilatlarına daxil oldu, demək olar ki, dünyanın bütün dövlətləri ilə diplomatik əlaqələr yaratdı. İndi Azərbaycanın bir çox ölkələrdə səfirlikləri vardır. Azərbaycanda da bir çox ölkələrin səfirlikləri vardır. Bu proseslər gedir və davam edəcəkdir. Azərbaycanda 1995-ci il noyabr ayının 12-də ilk Demokratik Konstitusiya qəbul olundu və bunların hamısı -- indi Azərbaycanda gedən demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesi, iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi, -- bütün tədbirlər hamısı Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bəhrəsidir və bu dövlət, bu quruluş 1918-ci ildə yaranmış ilk xalq cümhuriyyətinin varisidir. Bütün dövlət onun varisidir, bütün respublika onun varisidir, bütün xalq onun varisidir. Bu, heç bir kəsə, hansısa bir siyasi qüvvəyə məxsus deyildir. Bu, xalqa məxsusdur. Bu, indi mövcud olan Azərbaycan dövlətinə məxsusdur və Azərbaycanın Konstitusiyasında öz əksini tapıbdir.

Şübhəsiz ki, biz 80 illik yubileyi qarşılayarkən ictimai, siyasi tədbirlər həyata keçiririk və burada məlumat verildi ki, bu günlərdə bir çox tədbirlər olacaqdır. May ayının 27-də Respublika Sarayında təntənəli bayram mərasimi keçiriləcəkdir. Mayın 28-də şəhərlərdə, o cümlədən Bakıda böyük şənliklər olacaqdır və bütün şəhərlərdə, rayonlarda indiyə qədər keçirilmiş mərasimlərlə yanaşı, 80

illik yubileyə həsr edilmiş təntənəli mərasimlər keçirilməlidir. İndi baxmaq lazımdır, -- bunu hansı şəhərdə, hansı rayonda hansı gün etmək olar. Amma mən bu gün elan edirəm ki, Bakıdakı mərasim ümumrespublika tədbiri hesab olunur. Bakıda bu mərasim may ayının 27-də keçiriləcəkdir.

Mən bu gün böyük məmnuniyyətlə bildirirəm ki, biz indiyə qədər də hər il bu bayramı yüksək səviyyədə qeyd edirik və ilbəl bu bayram tədbirləri daha da böyük vüsət alır, daha da yüksəlir, buna daha çox kütlə cəlb olunur, insanlar bu bayramı artıq öz doğma bayramı kimi qəbul edirlər. Bu da çox əhəmiyyətlidir.

Məsələn, bizim milli Novruz bayramımız azərbaycanlıların heç birinin qəlbindən çıxmayıbdır. Görürsünüz, o bayram neçə yüzilliklərdir yaşayır. Bax, bu bayram da belə olacaqdır. Çünki bizim müstəqilliyimiz bundan sonra əbədi olacaqdır. Mənim buna şübhəm yoxdur. Bu bayram da hər bir vətəndaşın, hər bir insanın qəlbinə daxil olmalıdır və hər bir insan bu bayram gününü qeyd edərək, Azərbaycanın müstəqilliyi, suverenliyi, istiqlaliyyəti ilə əlaqədar iftixar hissi keçirməlidir. Bunun üçün biz əsas yaratmışıq. Yenə də deyirəm, arxada qalan illərin hansına baxsanız, biz o illərdə bu bayramı çox yüksək səviyyədə keçirmişik. Məsələn, mənim xatirimdədir, 1992-ci ildə biz Naxçıvanda bu bayramı çox gözəl şərəitdə keçirdik.

Bilirsiniz, 1991-ci ildən başlayaraq Azərbaycanla Türkiyə arasında körpünün tikilməsini biz sürətlə aparırıdık. Körpünü tikdik, hazırladıq. Mən sizə deyə bilərəm ki, körpü 1992-ci ilin təxminən mart-aprel aylarında artıq hazır idi və biz ondan istifadə edirdik. Amma rəsmi istifadə

edə bilmirdik. Çünki rəsmi bəyan etməmişdik, rəsmi açmamışdıq. Mən o vaxt Türkiyəyə, Ankaraya səfər etdim və Türkiyənin o vaxtkı prezidenti Turqut Ozal ilə, Baş nazir Süleyman Dəmirəllə məsələni müzakirə etdik. Onlar məndən soruşdular ki, bu körpünü nə vaxt birlikdə açabilirik? Mən onlara dedim ki, bəlkə işləri bir az da sahmana salmaq, bəlkə hansısa işlər görülməyibdir. Görülsə də, bunu may ayının 28-də açmaq lazımdır. Belə də oldu. 1992-ci il may ayının 28-də Naxçıvan Muxtar Respublikasının tarixində demək olar ki, görünməmiş bir bayram keçirdik. İlk dəfə olaraq Türkiyənin rəhbərləri, nazirləri, Böyük Millət Məclisinin millət vəkilləri təyyarələrlə Naxçıvana gəldilər. Demək olar ki, Naxçıvanın bütün əhalisi ayağa qalxdı və biz Araz çayı üzərində, Sədərək bölgəsində o körpünü təntənə ilə açdıq.

Doğrudur, bilmirəm 1992-ci ildə 28 May bayramı Bakıda necə keçirdi? Mənim bundan o qədər xəbərim yox idi. Çünki başım o işlərlə qarışıq idi. Amma bir az bilirdim ki, o vaxt burada ciddi hakimiyyət mübarizəsi gedirdi, hakimiyyət uğrunda dalışırdılar. Biz isə həmin vaxtlar Naxçıvanda Azərbaycanla Türkiyəni birləşdirən körpü yaratdıq və bizim üçün qardaş, dost olan Türkiyə Cümhuriyyəti ilə birlikdə, Türkiyə Cümhuriyyətinin başçıları ilə birlikdə körpünü açdıq.

Bu tarixi hadisəni ona görə yada salıram ki, hələ o vaxt biz, şəxsən mən bu bayrama bu qədər yüksək qiymət vermişik. 1992-ci ildə Azərbaycan müstəqilliyini təzə-təzə əldə etmişdi, hələ Naxçıvanda Rusiyanın diviziyası dururdu, Naxçıvanda sərhədləri Rusiyanın sərhəd qoşunları qoruyurdu. Müstəqillik elan olunmuşdu, amma real müstəqillik hələ bizim əlimizdə yox idi. Belə bir za-

manda Naxçıvan kimi ağır bir yerdə -- baxmayaraq ki, may ayının 17-dən 18-nə keçən gecə Ermənistanla Naxçıvan sərhədində, Sədərəkdə silahlı münaqişə başladı və o münaqişə 40 gün davam etdi, biz orada şəhidlər verdik, -- buna baxmayaraq o ağır, çətin şəraitdə biz 1992-ci il may ayının 28-də Naxçıvanda bu bayramı keçirdik. Əgər elə bir zamanda bu bayramın belə yüksək səviyyədə keçirilməsi mümkün olubsa və bu da mənim şəxsi iradəmlə Naxçıvanda olubsa, indi burada, Azərbaycanda şübhəsiz ki, bizim müstəqilliyimiz artıq möhkəmlənibdir və belə bir dövrdə bu bayramı biz ən yüksək səviyyədə keçirməliyik.

1991-ci ildə elan olunmuş müstəqillikdən sonra biz artıq altı ili yaşadığımız, indi yeddinci ili yaşayırıq. Bu illər Azərbaycan üçün çətin, ağır illər olubdur. Ancaq məmnuniyyət hissi ilə demək olar ki, biz bu çətinliklərin, ağırlıqların çoxunu arxada, geridə qoymuşuq. Biz irəliyə gedirik və ən böyük nailiyyət də ondan ibarətdir ki, Azərbaycanın daxilində ictimai-siyasi sabitlik yaranıb, rahatlıq yaranıb, insanlar rahat yaşayırlar, sərbəst yaşayırlar və insanların yaşayışı da günü-gündən yaxşılaşır.

Xatirinizə salın, 1993-cü ildə Xalq Cümhuriyyətinin 75-ci ildönümü Azərbaycanda, o cümlədən Bakıda hansı şəraitdə keçdi. Azərbaycan fəvqəladə vəziyyət şəraitində idi. Bakıda hər bir küçədə patrullar, avtomatçılar var idi. Bu şeylər tez unudulur, amma unutmaq lazım deyil. Ayı-ayrı cinayətkar dəstələr, ayı-ayrı qruplar, silahlı dəstələr burada tüğyan edirdi. Bəli, 1993-cü ilin may ayında Azərbaycan fəvqəladə vəziyyət rejimində idi, hər yerdə komendantlıqlar yaranmışdı, komendantlar hakim idilər və

insanların həyatı da çox məhdudlaşmışdı. Ancaq beş il ötəndən sonra biz indi 80 illik yubileyi tamamilə başqa bir şəraitdə keçiririk. Hesab edirəm ki, bu gün dünyada mövcud olan şərtlər çərçivəsində, yaxşı vəziyyətdə keçiririk.

Şübhəsiz, bizim əsas məqsədimiz ondan ibarətdir ki, Azərbaycanda əldə etdiyimiz müstəqilliyi qoruyub saxlayaq və möhkəmləndirək, -- biz bunu etmişik, biz buna nail olmuşuq, biz bunu edirik və bundan sonra da edəcəyik; Biz Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesini apararaq, -- biz bunu aparırıq, bu da müvəffəqiyyətlə gedir və bundan sonra da gedəcəkdir; Azərbaycanda iqtisadi islahatlar həyata keçirək, siyasi islahatlar həyata keçirək, Azərbaycanda dövlət quruculuğunu təmin etmək üçün lazımi qanunların qəbul olunmasını təmin edək, bütün bu işlərin həyata keçirilməsi üçün hüquqi-normativ aktlar, hüquqi-normativ baza yaradaq, -- bunlar olur, edilir və bundan sonra da ediləcəkdir. Bütün bunların hamısının da son nəticəsi ondan ibarət olmalıdır ki, Azərbaycanın iqtisadiyyatı inkişaf etməlidir, insanların maddi vəziyyəti yaxşılaşmalıdır, insanların rifahı yaxşılaşmalıdır. Bu barədə də müəyyən nailiyyətlər əldə olunubdur.

Şübhəsiz ki, bizim üçün ən əsas məsələ, əsas vəzifə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə son qoymaqdan, işğal olunmuş torpaqların azad edilməsinə nail olmaqdan ibarətdir və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bərpa etmək, yerindən-yurdundan zorla köçürülmüş insanları öz evinə, obasına qaytarmaqdan ibarətdir. Bu sahədə də lazımi işlər görülür. Dörd il tamam oldu ki, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsində atəşkəs rejimi mövcuddur və biz bu rejimi qo-

ruyub saxlayırıq, bundan sonra da saxlayacağıq. Minsk qrupunun həmsədrləri müəyyən bir fasilədən sonra yenidən fəaliyyətə başlayıblar. Onlar bu günlərdə regionda oldular, Azərbaycana gəldilər, biz danışıqlar apardıq və öz mövqeyimizi bir daha təsdiq etdik ki, Minsk qrupunun son təkliflərini biz qəbul etmişik və o təkliflərin həyata keçirilməsini də bu gün arzu edirik, bunu Minsk qrupunun həmsədrlərindən istəyirik. Onlar da bu işi davam etdirirlər və davam etdirəcəklər.

Aparılan islahatlar, xüsusən iqtisadiyyat sahəsində aparılan islahatlar öz nəticələrini verir. Biz Azərbaycan iqtisadiyyatında geriləməyə artıq son qoymuşuq, tənəzzülə son qoymuşuq, artım əldə etmişik və bu artım da gündü gündən artır. Bilirsiniz ki, bu sahədə 1997-ci il dönüş ili olmuşdur. 1997-ci ildə Azərbaycanın iqtisadi göstəriciləri keçən illərə nisbətən müsbət olmuşdur. O illərə qədər davam edən ümumi daxili məhsul istehsalının, sənaye istehsalının aşağıya düşməsi dayandırılmışdır, keçmişdə olan inflyasiyanın qarşısı alınmışdır. Kənd təsərrüfatı istehsalının aşağıya düşməsi nəinki dayandırılmışdır, hətta 1997-ci ilin yekunlarına görə artım əldə olunmuşdur.

Bilirsiniz ki, ümumi daxili məhsul istehsalı 5,8 faiz, sənaye istehsalı az da olsa -- 0,3 faiz artmışdır, kənd təsərrüfatı istehsalı çoxalmışdır. Azərbaycana investisiya qoyuluşu xeyli artmışdır, özəl sektor inkişaf etmişdir və 1998-ci ilin dörd ayında bu göstəricilər daha da irəliyə getmişdir, daha da yüksəyə qalxmışdır. Pespublikamızın daxili iqtisadi islahatlardan əlavə, üstünlüyü bir də ondan ibarətdir ki, biz xarici investisiyanın Azərbaycana gəlməsini təmin edə bilmişik. Keçən il, bir il müddətində

Azərbaycana qoyulmuş xarici investisiyanın həcmi bir milyard iki yüz milyon dollar olubdur. Bu ilin dörd ayında bu, 90 faiz artmışdır. Təsəvvür edin! İntestisiyanın ümumi məbləğindən adambaşına düşən pay 160 dollar təşkil edir. Bu, nəinki Müstəqil Dövlətlər Birliyində ən yüksək göstəricidir, eyni zamanda bu islahatları keçirən, bazar iqtisadiyyatına keçən Şərqi Avropa ölkələrinin də göstəricilərindən üstündür. Əgər Azərbaycana xarici investisiya bu qədər güclü gəlırsə və bunun nəticəsində Azərbaycanın iqtisadiyyatı inkişaf edir, Azərbaycan vətəndaşları bundan bəhrələnir, xeyir götürürsə, bu, bir tərəfdən Azərbaycana bir müstəqil dövlət kimi göstərilən böyük etibardır, ikinci tərəfdən Azərbaycanın daxilində olan ictimai-siyasi sabitlik və Azərbaycanın qanunlarının bütün bu investisiyaların gəlməsi üçün əlverişli şərait yaratması deməkdir.

Bunlar çox böyük göstəricilərdir. Dedim ki, ümumi daxili məhsul istehsalı keçən il 5,8 faiz artıbdır, bu ilin dörd ayı müddətində ona nisbətdə 8 faiz artıbdır. Dörd ay müddətində kənd təsərrüfatı məhsullarının ümumi istehsalı 4 faiz artıbdır. Bildirməliyəm ki, kənd təsərrüfatı sahəsində indi istehsalın 80 faizini özəl sektor təşkil edir. Sənayedə digər sahələrdə isə istehsalın 40 faizini özəl sektor təşkil edir. Bunlar hamısı Azərbaycanın iqtisadiyyatında mövcud olan dəyişikliklərdir və böyük dəyişikliklərdir, çox müsbət dəyişikliklərdir. Bunların nəticəsində insanların rifahı da yaxşılaşır, məvacib artır, müavinətlər artır, təqaüdlər artır və Azərbaycana bir çox şirkətlər gəlir. Görürsünüz, Rəfael Allahverdiyev deyir ki, üç il bundan qabaq 30 şirkət işləyirdisə, indi 300 şirkət işləyir. Təsəvvür edin, bu, 10 dəfə artıbdır. Hər bir şirkət inves-

tisiya gətirərək burada insanları işə cəlb edir, insanlar yeni iş yeri alır və yeni iş yeri alaraq şübhəsiz ki, əvvəlkindən xeyli artıq əmək haqqı alır, maaş alır. Demək, onun yaşayışı yaxşılaşır. Bu, ancaq Bakı şəhəri ilə əməkdaşlıq edən şirkətlərdir. Amma, ümumiyyətlə götürsək, bizim iqtisadiyyatın bütün sahələrində bunlar həddən artıq çoxdur.

Bildirmək istəyirəm ki, bu investisiyalar tək-cə bizim neft, qaz sahəsinə deyil, başqa sahələrə və xüsusən yeyinti sənayesi sahəsinə, nəqliyyata, kommunikasiya sahələrinə, sənayenin bir çox sahələrinə qoyulur. Dörd ay müddətində Azərbaycanda kapital qoyuluşu təxminən 70 faiz artıb. Demək, inşaat var, tikinti gedir və kapital qoyuluşunun da əksər hissəsi, -- bunların hamısını mən yaddaşımından deyirəm, -- 60 faizi istehsal yönümlü sahəyə gedir. Əgər bu kapital istehsal yönümlü sahəyə gedirsə, demək, istehsal yaranacaqdır, istehsal məhsul verəcəkdir, məhsul istehsalı artacaqdır və respublikanın gəliri artacaqdır. Çox rəqəmlər gətirmək olar, ancaq mənə belə gəlir ki, bu dediklərim yetərlidir.

Mən bəyan edirəm, 1997-98-ci illərdə Azərbaycanın iqtisadiyyatı inkişaf edir və biz bu inkişafı ardıcıl sürətdə davam etdiririk. Maliyyə-kredit sahəsindəki göstəricilər sizə məlumdur. Bizim ölkədə 1996-cı ildə də, 1997-ci ildə də inflyasiya yox idi, indi də lap aşağıya düşübdür. Hətta bu dörd ay müddətində Azərbaycanın milli valyutası manatın dollara nisbətində dəyəri dörd faiz artıb. Mən tam əminəm ki, 1998-ci ilin gələcək aylarında biz iqtisadiyyatda, sosial sahədə daha da yüksək göstəricilər əldə edəcəyik. Çünki özəlləşdirmə sürətlə həyata keçirilir. Artıq kiçik özəlləşdirmə başa çatdırılıb-

dır, orta və böyük müəssisələrin özəlləşdirilməsi prosesi başlayıbdır.

Dünən mən iki mühüm sərəncam imzalamışam. Bizim metallurgiya sahəsində ən böyük metallurgiya kombinatlarının -- boru-prokat zavodu, alüminium kompleksi, -- hamısının özəlləşdirilməsi və bir də Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin tərkibindəki demək olar bütün istehsal müəssisələrinin -- şərab emalı, ilkin şərab emalı, şərab zavodları, konyak zavodları, şampan zavodları, tütün, çay fabrikləri və sairənin özəlləşdirilməsi haqqında çox ciddi sərəncamlar imzalamışam. Bu müəssisələrin hamısı Dövlət Əmlak Komitəsinin sərəncamına verilibdir və bunların özəlləşdirilməsi prosesi artıq başlayır.

Bizdə torpaq islahatı çox müvəffəqiyyətlə həyata keçirilir və mənə verilən məlumatlardan görünür ki, torpağın təxminən 70 faizə yaxın hissəsi artıq özəl sektordadır. Torpaq islahatı ən çətin bir islahatdır. Düzdür, burada çoxlu problemlər də meydana çıxır, bəzən şikayətlər də olur. Şübhəsiz ki, yerlərdə səhvlər də buraxırlar, günah edənlər də vardır. Bunlar vardır. Bunların qarşısı alınır və bundan sonra da alınmalıdır. Ancaq ümumən torpaq islahatı müvəffəqiyyətlə gedir və öz nəticələrini verəcəkdir. Məhz bizim apardığımız islahatlar nəticəsində keçən il taxıl istehsalı xeyli artmışdır. Deyəsən 6-7 faiz. Bəli, taxıl istehsalı yüz min tona yaxın artmışdır. Məhz buna görədir ki, məsələn, heyvandarlıq məhsulları -- ət, süd istehsalı bu ilin dörd ayında təxminən 6-7 faiz artıbdir. Ona görə ki, bunların hamısı şəxsi mülkiyyətə keçibdir və keçir. İndi bu şəxsi mülkiyyətə keçməyin özü artıq nəticə veribdir. Ancaq bunlar şəxsi mülkiyyətin sərəncamında olduğu zaman onların məhsuldarlığı, onların

inkişafı daha da çox artacaqdır. Şübhəsiz ki, bunların hamısı 1998-ci ilin sonuna qədər olacaqdır və mən tam əminəm ki, biz cari ili -- ilk xalq cümhuriyyətinin yaranmasının 80 illiyini çox yüksək göstəricilərlə başa çatdıracağıq.

Ümumiyyətlə, bu aylar, xüsusən 80 illik yubiley ərəfəsində Azərbaycanın həyatında olan ictimai-siyasi ab-hava, əhval-ruhiyyə çox sevindiricidir. İnsanlarda ruh yüksəkliyi var, insanlarda nikbinlik var, insanlar gələcəyə böyük ümidlə baxırlar, insanlar görülən işlərə qiymət verirlər, insanlar Azərbaycanın müstəqilliyini müdafiə edirlər, insanlar Azərbaycanın müstəqilliyinin möhkəmlənməsi üçün öz xidmətlərini göstərirlər, insanlar bizim apardığımız islahatların həyata keçirilməsinə qoşulublar və bundan bəhrələnirlər, eyni zamanda beləliklə bizim dövlətimizin, hökumətimizin, quruluşumuzun möhkəmlənməsinə kömək edirlər. Bunlar dünya, beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən də yüksək qiymətləndirilir.

Biz bu günlərdə Gürcüstanla Azərbaycan arasında, hesab edirəm, yeni, əhəmiyyətli tədbirlər keçirdik. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 80 illik yubileyi Gürcüstanda təntənə ilə qeyd edildi, Gürcüstan Demokratik Respublikasının 80 illiyi Azərbaycanda keçirildi. Biz dünən mərasimdə iştirak etdik, gürcü və Azərbaycan xalqlarının dostluq və qardaşlığını dünyaya bir daha nümayiş etdirdik. Bir bu deyildir. Bütün dünya ictimaiyyətində Azərbaycanda gedən proseslərə, Azərbaycanın nailiyyətlərinə və Azərbaycana olan maraq indi həddindən çox artmışdır. Azərbaycana düşmən münasibət göstərən ayrı-ayrı xarici qüvvələr indi Azərbaycan haqqında şübhəsiz ki, ayrı-ayrı təhrifedici yazılar da yazırlar, məqalələr də yazırlar, o

cümlədən bəzi düşmən qüvvələr mənim haqqımda da belə şeylər yazırlar. Məsələn, "Nezavisimaya qazeta"da bir böyük məqalə çıxdı ki, "Heydər Əliyev Azərbaycanı haraya aparır?". Bütün dünya görür ki, Heydər Əliyev Azərbaycanı haraya aparır -- Azərbaycanı haraya lazımdırsa oraya aparır.

Ancaq bununla yanaşı, dünyaya Azərbaycanın bugünkü həqiqətlərini əks etdirən çox xeyirxah, düzgün məlumatlar da yayılır, dünyanın böyük ölkələrində də bunlar mətbuat səhifələrində, informasiya orqanlarında öz əksini tapır və beləliklə də Azərbaycanın bir müstəqil dövlət kimi, müstəqillik yolunda çox inamla dayanan bir dövlət kimi və müstəqillik yolunda artıq ayaqüstə duran bir dövlət kimi imici, hörməti dünyaya yayılır. Azərbaycan haqqında bu yazılar və ayrı-ayrı ölkələrdə Azərbaycan haqqında deyilən sözlər Azərbaycana göndərilən ayrı-ayrı məktublarda, teleqramlarda da öz əksini tapır. Bunların hamısı bir daha onu göstərir ki, biz 1918-ci ildə yaranmış ilk Xalq Cümhuriyyətinə böyük hörmət və ehtiramla yanaşırıq və o vaxt əldə olunan istiqlaliyyəti bu gün davam etdiririk, inkişaf etdiririk. Bunların hamısı eyni zamanda onu göstərir ki, olduqca çətin şəraitdə, -- bunun nədən ibarət olduğunu bilirsiniz, -- ayrı-ayrı xarici ölkələrin cürbəcür münasibətləri ilə əlaqədar çətin bir şəraitdə və Azərbaycanda daxili sabitliyi pozmağa cəhd göstərən ayrı-ayrı təxribatçı, terrorçu qüvvələrin hələ də mövcud olduğu bir şəraitdə biz Azərbaycanı müstəqil dövlət kimi yaşadıırıq, inkişaf etdiririk və inkişaf etdirəcəyik.

Mən dünən Gürcüstan nümayəndə heyəti ilə Dövlət Opera və Balet Teatrında görüşəndə də, bu gün də deyirəm.

rəm -- heç kəs bizi bu yoldan çəkindirə bilməz: Nə ayrı-ayrı dövlətlər, nə də bizim bu daxili sabitliyimizi pozmaq üçün cəhd göstərən ayrı-ayrı qüvvələr. Fərqi yoxdur, onlar Azərbaycanın içindədir, ya Azərbaycanın xaricindədir, -- biz onların hamısını görürük. Heç kəs bizim bu sabitliyi poza bilməz.

İndi Azərbaycanda yaranmış ictimai-siyasi sabitlik hər bir Azərbaycan vətəndaşının həyatının bu günü, gələcəyi üçün ən vacib bir əsasdır. Bu ictimai-siyasi sabitliyə qəsd edən adamlar, onu pozmaq istəyən adamlar xalqa, millətə xəyanət etmək istəyən adamlardır. Onlar da bilməlidirlər ki, birincisi, onlara heç vaxt bu imkanlar verilməyəcəkdir və ikincisi, bilməlidirlər ki, əgər belə xəyanətlər edilərsə, onlar xəyanətkar kimi cəzalanacaqlar.

1993-cü ildən indiyə qədər keçdiyimiz yola qoy xaricdə də, daxildə də, ayrı-ayrı dövlətlərin mərkəzlərində də, Azərbaycanın içində də nəzər salsınlar -- biz hansı yolları keçmişik, nə çətinliklərlə keçmişik, bu sabitliyi nəyin bahasına əldə etmişik. Bu, bizim xalqımız, ölkəmiz üçündür, vətəndaşlarımız üçündür, bu gün doğulan uşaqlar üçündür, gənclər üçündür, gələcək nəsillər üçündür. Bu qədər çətinliklə, bu qədər əzab-əziyyətlə, bu qədər itkilərlə biz buna nail olmuşuqsa, indi buna kiminsə toxunmağına, kiminsə qəsd eləməyinə heç vaxt yol vermərik. Bunu da bilməlidirlər və güman edirəm ki, bilirlər.

Ona görə də bizi bu müstəqillik yolundan heç kəs döndərə bilməz. Biz bütün siyasətimizi -- xarici, daxili siyasətimizi yalnız və yalnız Azərbaycanın milli mənafelərini təmin etməyə yönəlmişik və bundan sonra da yönəldəcəyik. Başqa məqsəd ola bilməz. Hər bir ölkə ilə bizim əlaqəmiz yalnız və yalnız, birinci növbədə Azərbaycan xal

qının, müstəqil Azərbaycanın milli mənafeələrini təmin etmək əsasında olmalıdır və bundan sonra da belə olacaqdır. Mən əminəm ki, belə bir doğru, düzgün, düşünülmüş xarici və daxili siyasətlə biz yeni nailiyyətlər əldə edəcəyik və ilk Xalq Cümhuriyyətinin arzularını, istəklərini sona qədər çatdıracağıq.

Mən hesab edirəm ki, bizim bugünkü görüşümüz, komissiyamın apardığı müzakirə may ayının 28-nə qədər və ondan sonra da bu sahədə görəcəyimiz işlər üçün çox əhəmiyyətlidir. Mən komissiyanın üzvlərinə gördükləri işlərə görə təşəkkür edirəm. Eyni zamanda komissiyanın üzvlərinə və komissiyanın bütün bu tədbirlərini icra edənlərə müraciət edirəm ki, onlar bundan sonra da işləri sürətlə aparsınlar, zəiflətməsinlər. Biz bu istiqamətlə daha da irəliləyəcəyik. Sağ olun.

**MÜSTƏQİL AZƏRBAYCAN DÖVLƏTİ
YAŞAYIR, BUNDAN SONRA DA
ƏBƏDİ UĞURLA YAŞAYACAQDIR**

**AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİNİN
80 İLLİK YUBİLEYİ MYNASİBƏTİLƏ
MAYIN 26-DA MİLLİ MƏCLİSİN
TƏNTƏNƏLİ İCLASINDA
AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN
N İ T Q İ**

Hörmətli Milli Məclis!

Hörmətli sədr, hörmətli deputatlar!

Sizi Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasının 80 illik yubileyi münasibətilə ürəkdən təbrik edir, Azərbaycanın müstəqilliyinin inkişafı naminə gələcək işlərinizdə sizə uğurlar arzulayıram.

Mən sizin hamınızı səmimi qəlbdən salamlayıram, Azərbaycan dövlətinin böyük bir qanadını təşkil edən Milli Məclisin deputatlarının hamısına öz hörmət və ehtiramımı bildirirəm.

Biz Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 80 illik yubileyini böyük iftixar hissi ilə bayram edirik. Bu münasibətlə son aylar Azərbaycan Respublikasında həyata keçirilən tədbirlər, təntənəli mərasimlər, elmi konfranslar Azərbay-

can Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyətini müasir Azərbaycan üçün daha da geniş təqdim etdi, eyni zamanda ötən 80 ildə Azərbaycan xalqının keçdiyi yolu və əldə etdiyi nailiyyətləri də yüksək qiymətləndirdi.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti az bir müddət yaşayıbdır. Ancaq o, XX əsrdə Azərbaycan xalqının həyatında tarixi bir mərhələ olub və xalqımızın gələcəyinin, müstəqilliyinin, azadlığının, suverenliyinin təməlini qoyubdur. Məhz buna görə də Azərbaycanın bütün vətəndaşları -- biz Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasını, onun fəaliyyətini və Xalq Cümhuriyyətini yaradanları, o dövrdə qəhrəmanlıq nümunələri göstərən insanları böyük minnətdarlıq hissi ilə yad edirik. Eyni zamanda biz ondan sonrakı dövrü də yüksək qiymətləndiririk.

1992-ci ilin sonunda Azərbaycan xalqı 1918-ci ildə əldə olunmuş və sonra itirilmiş müstəqilliyini bərpa etmişdir. Ötən altı il müddətində biz müstəqillik şəraitində yaşayırıq. Azərbaycan öz müstəqilliyini dünyaya sübut etdi, beynəlxalq təşkilatlarda təsdiq etdi və istiqlaliyyətimizin daimi, əbədi olmasının əsasını yaratdı.

1918-1920-ci illər kimi, son altı il də çox mürəkkəb, çox çətin dövr olmuşdur. Ancaq biz qürur hissi ilə deyə bilərik ki, bu çətinliklərin öhdəsindən gələ bilmişik, mürəkkəb şəraitdə dövlətimiz yaşayır və yaşamaqdadır, bundan sonra da uğurla yaşayacaqdır.

Azərbaycanda müstəqil dövlətin hüquqi-normativ əsaslarını yaratmaq üçün Azərbaycanın parlamenti, Milli Məclisi bu illərdə çox iş görübdür. Xüsusən 1995-ci ilin noyabr ayında Azərbaycan Respublikasının, müstəqil Azərbaycanın ilk Demokratik Konstitusiyasının ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilməsi XX əsrin tarixi hadisələ-

rindəndir. 1995-ci il noyabrın 12-də Azərbaycanda demokratik seçkilər əsasında -- açıq, sərbəst, ədalətli seçkilər əsasında, çoxpartiyalı sistem əsasında müstəqil Azərbaycanın ilk parlamenti seçildi.

O gündən indiyə qədər parlament səmərəli fəaliyyət göstərir və Azərbaycanda dövlət quruculuğu prosesinin, siyasi, iqtisadi islahatların həyata keçirilməsinin, Azərbaycanın müstəqilliyinin möhkəmlənməsi və inkişaf etməsinin fəal iştirakçısı olubdur. Mən Milli Məclisin, parlamentin xüsusən son dövrdəki fəaliyyətini yüksək qiymətləndirirəm. Dövlət, hakimiyyət orqanları Konstitusiya ilə təsbit olunmuş funksiyalarına, səlahiyyətlərinə ilbəl daha çox öyrəşirlər və bu səlahiyyətləri, prinsipləri daha da doğru düzgün mənimsəyə bilirlər. Bunlar da hər bir dövlət orqanının öz çərçivəsində, səlahiyyətləri dairəsində səmərəli işləməsi üçün yaxşı imkanlar yaradır.

Bu baxımdan son dövrdə Milli Məclisin, Azərbaycanın parlamentinin fəaliyyəti də təqdirəlayiqdir. Mən bunu yüksək qiymətləndirirəm.

Həyatımızın əsasını təşkil edən qanundur. Bizim əsas qanunumuz Konstitusiyamızdır. Konstitusiyamızın əsasında qəbul olunan qanunlar bu gün də, gələcəkdə də Azərbaycan Respublikasının, Azərbaycan dövlətinin inkişafını təmin edən əsas sənədlərdir. Bu qanunlar da Milli Məclisdə müzakirə edilir və Milli Məclis tərəfindən qəbul olunur.

Hər bir demokratik dövlətdə, hakimiyyət bölgüsü prinsipi əsasında qurulmuş dövlətdə qanunvericilik fəaliyyəti çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Qanunvericilik fəaliyyəti nəticəsində qanunlar yaranır və bu qanunlar əsasında da cəmiyyət formalaşır, qanunlar əsasında insanlar fəa-

liyyə tə göstərir, öz həyatını qurur, qanunlar əsasında dövlətin bütün budaqları öz fəaliyyətini səmərəli apara bilər. Buna görə də qanunvericilik fəaliyyəti, yenə də deyirəm, dövlətin ən mühüm bir hissəsidir. Bu baxımdan sizin gördüyünüz işlər yüksək əhəmiyyətə malikdir və əldə etdiyiniz nəticələr də təqdirəlayiqdir.

Bu gün tam qətiyyətlə demək olar ki, Azərbaycan dövləti, müstəqil Azərbaycan Respublikası 1918-ci ildə yaranmış Xalq Cümhuriyyətinin varisidir. Biz bu varislik prinsipini şərəflə, sədaqətlə yerinə yetiririk. Şübhəsiz ki, 1918-1920-ci illərlə 1990-cı illər arasında böyük fərq var, yaxud o dövrlə bu dövr arasında çox böyük məsafə var. Bu məsafə də boşluqdan ibarət deyil -- bu 70 ildə Azərbaycan xalqı yaşayıb, yaradıb, xalq kimi, millət kimi inkişaf edibdir və Azərbaycanın bu gün mövcud olan iqtisadi, siyasi, intellektual, mədəni potensialını yaradıbdır. Bunlar hamısı birlikdə bu 70 illik dövrü təşkil edir. Biz Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 80 illiyini bayram edərkən Azərbaycan xalqının keçdiyi 80 illik yolu qiymətləndirir və əldə olunan bütün nailiyyətlərə qiymət veririk, bizim nailiyyətlərimizi bayram edirik.

Şübhəsiz ki, heç bir ölkədə heç bir zaman nailiyyət qurbansız, itkisiz hasil olmur. Bu, bizim ölkəmiz, Azərbaycan üçün də xasdır. Burada təəccüblü heç bir şey yoxdur. Bizim tarixçilər bunu təhlil edirlər, etməlidirlər, hər şeyi də öz yerinə qoymalı, hər şeyə də özünəməxsus qiymət verməlidirlər. Ancaq bu gün biz müstəqil Azərbaycan dövlətini qurub yaradanlarıq. Müstəqil Azərbaycan dövlətini qurub yaradarkən tarixi keçmişimizi həmişə qiymətləndirir, nailiyyətlər üçün sevinir, itkilər, qurbanlar üçün kədərlənirik, təəssüf edirik.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Xalq Cümhuriyyətinin yaratdığı parlamentin indi də varisidir. Varislik həmişə eyni zamanda böyük məsuliyyət demək olubdur. Varislik o demək deyil ki, sən o hadisəni olduğu kimi təkrar edəsən, yaxud o səviyyədə yaşayasan. Hər bir varis varislik prinsipini əziz tutaraq, o dövrün, o hadisənin varisi olaraq o hadisəni, o dövrü, o quruluşu daha da yüksəklərə qaldırmalıdır. Biz Azərbaycanda bunu edirik və bu sahədə çox şeylərə nail olmuşuq.

Hesab edirəm ki, Azərbaycanın bugünkü Milli Məclisi varislik adını şərəflə daşıyır, eyni zamanda ötən illərdə və xüsusən son dövrdə Azərbaycanın müstəqil dövlətini inkişaf etdirmək üçün çox işlər görübdür. Bütün bunlara görə də mən sizə öz hörmət-ehtiramımı bildirirəm. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, siz qazandığınız nailiyyətləri gələcəkdə daha da yüksəldəcək və bu şərəfli ad layiq olacaqsınız.

Azərbaycanın bugünkü reallığı ölkəmizdə daha da sıx birliyin, həmrəyliyin olmasını tələb edir. Mən məmnunam ki, Azərbaycanın indiki demokratik quruluşunda hakimiyyətin bütün budaqları, qanadları arasında Konstitusiyanın prinsiplərinə əsaslanan sağlam münasibətlər yaranıb və bu da bizim hamımız üçün -- həm parlament, həm ali icra orqanı, bütün icra orqanları üçün, həm də məhkəmə orqanları üçün səmərəli işləməyə çox yaxşı şərait yaradıbdır. Mən parlamentlə Prezident arasında olan işgüzar, sağlam, prinsiplial münasibətləri xüsusi qeyd edirəm.

Bu gün çıxış edən deputatlar 1918-1920-ci illərdə Xalq Cümhuriyyətinin həyatında olmuş çəkişmələr, didişmələr, hakimiyyət mübarizəsi və şəxsi mənafeyinə görə ümum-milli mənafeyə zərbələr vurulması faktlarını da xatırladı-

lar. Bu da həqiqətdir. Biz bütün keçmişdən ibrət götürməliyik. Keçmişin yaxşı cəhətlərindən, bu gün üçün xeyirli, yararlı tərəflərindən istifadə etməli, amma keçmişin zərərli tərəflərinin yenidən meydana gəlməsinə yol verməməliyik.

Təəssüflər olsun ki, ötən altı il müddətində Azərbaycanın müstəqil yaşaması təxminən 1918-1920-ci illərdə baş vermiş hadisələrə bənzər hadisələrlə də müşayiət olunubdur. Ancaq bunlar bizim üçün nə qədər çətinliklər yaratmış olsa da, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi yolu ilə uğurla getməsinin qarşısını ala, buna mane ola bilməyib və ola da bilməyəcəkdir. Amma bunlara baxmayaraq, bu gün də, gələcəkdə də həm Azərbaycanın Milli Məclisində, həm bütün hakimiyyət orqanlarında, həm də bizim cəmiyyətimizdə, xalqımızda sağlam prinsiplər əsasında, insan azadlıqlarının təmin edilməsi prinsipləri əsasında, fikir müxtəlifliyinin, siyasi plüralizmin tamamilə bərqərar olması əsasında vətəndaş həmrəyliyi, vətəndaş birliyi, xalq birliyi, həmrəyliyi olmalıdır.

Biz bu yolda çalışırıq və çalışacağıq. Sizi əmin edirəm ki, Azərbaycanın Prezidenti kimi mən bu vəzifəni özümün əsas vəzifəm hesab edirəm və güman edirəm ki, biz bu sahədə çox şeylərə də nail olmuşuq. Ancaq hələ görüləsi işlər də çoxdur və aradan qaldırılacaq nöqsanlar da var. Ümidvaram ki, bizim müştərək işimizin nəticəsində, indiyə qədər mövcud olmuş sağlam əlaqələrin bundan sonra daha da inkişaf etdirilməsi vasitəsilə Azərbaycanda həm cəmiyyətdə, həm də hakimiyyət orqanlarında daha da sağlam mühit, sağlam əhval-ruhiyyə yaradacağıq və daha da çox birliyə, həmrəyliyə nail olacağıq.

Mən bu böyük bayram münasibətilə siz bir daha təb-

rik edir və Xalq Cümhuriyyətinin 80 illiyinin Azərbaycanın parlamentində, Milli Məclisində xüsusi müzakirə olunmasını və bayram iclasının keçirilməsini də çox əlamətdar hadisə hesab edirəm. Sizin hamınıza cansağlığı, işlərinizdə uğurlar arzulayıram.

Bayramınız mübarək olsun!

**XALQIMIZIN BİRLİYİ VƏ DOVLƏTİMİZİN
DYZGYN SİYASƏTİ SAYƏSİNDƏ
MYSTƏQİLLİYİMİZİ
QORUYUB SAXLAYACAQ, DAHA DA
MÖHKƏMLƏNDİRƏCƏYİK**

**1998-Cİ İL MAYIN 27-DƏ
AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİNİN
80 İLLİK YUBİLEYİNƏ HƏSR
OLUNMUŞ TƏNTƏNƏLİ MƏRASİMDƏ
AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN
N İ T Q İ**

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Hörmətli qonaqlar!

Sizi, bütün Azərbaycan xalqını, Azərbaycan Respublikasının bütün vətəndaşlarını Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasının 80 illik yubileyi, müstəqillik günü bayramı münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycan xalqının çoxəsrlik dövlətçilik tarixi vardır. Lakin XIX əsrin əvvəlində xalqımız dövlətçiliyindən məhrum olmuşdu. 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması Azərbaycan xalqının həyatında tarixi hadisə olmuşdur və xalqımızın dövlətçilik salnaməsinin parlaq səhifələrindəndir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasından keçən 80 il dörd mərhələyə bölünə bilər: birinci -- 1918-1920-ci illər, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyət göstərdiyi illər; ikinci -- 1920-1922-ci illər, Azərbaycan Sovet Sosialist Cümhuriyyətinin hakim olduğu illər; üçüncü -- 1922-1991-ci illər, Azərbaycanın totalitar rejim, kommunist ideologiyası şəraitində yaşadığı dövr, Azərbaycan Sovet Sosialist Cümhuriyyətinin Sovetlər İttifaqında başqa müttəfiq respublikalarla birgə fəaliyyət göstərdiyi dövr. Dördüncü dövr 1991-ci ilin sonundan, dekabrından başlayır, Sovetlər İttifaqının dağılması ilə əlaqədar Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin elan edilməsi gündən indiyədək keçən illərdir.

Bu mərhələlərin hər birinin tarixdə özünəməxsus yeri, Azərbaycan tarixində mənası, mahiyyəti və əhəmiyyəti vardır.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti 1918-ci il may ayının 28-də "İstiqlal Bəyannaməsi"nin elan olunması ilə yaranmışdır. Azərbaycanda Xalq Cümhuriyyətinin yaranması XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəlindəki dövrdə Azərbaycanın ictimai-siyasi, ədəbi, fəlsəfi mühiti ilə bağlıdır. Demək olar ki, o zaman Azərbaycanda və onun ətrafında gedən proseslər həmin o mühitin məntiqi nəticəsi olmuşdur.

Şübhəsiz ki, bunun üçün lazımı şərait yaranmışdır. Birinci Dünya Mühəribəsinin sona çatması, rus çarizminin süqutu, Rusiyada oktyabr inqilabı və ondan sonra yaranmış gərgin vəziyyət, Moskva hakimiyyətinin Rusiyanın keçmiş ərazisinin hamısına lazımı qədər nəzarət edə bilməməsi, Cənubi Qafqazda, Zaqafqaziyada mövcud olan si-

yasi qüvvələrin qızgın fəaliyyəti - bunların hamısı birlikdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması üçün əlverişli şərait təmin etmişdir. Amma eyni zamanda belə bir cümhuriyyəti yaratmaq üçün Azərbaycanın qabaqcıl insanları lazım idi. Bu gün biz məmnuniyyət hissi ilə qeyd edə bilərik ki, o zaman onlar artıq var idi, yetişmişdi. Azərbaycanda o dövrdə böyük bir ziyalı dəstəsi meydana gəlmişdi. Onların əksəriyyəti Moskvada, Peterburqda, Avropanın bir çox şəhərlərində yüksək təhsil almış, Avropa mədəniyyəti, dünya mədəniyyəti ilə yaxından tanış olan və bunları mənimsəmiş insanlar idilər.

Onlar öz intellektual potensialı, öz xalqına, millətinə olan qayğısı, sədaqəti ilə Azərbaycanda XX əsrin əvvəlində gedən proseslərdə iştirak etmiş və birləşib Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini yaratmışdılar. Biz o dövrdə Azərbaycan mədəniyyətinin, ədəbiyyatının, ictimai fikrinin inkişafında böyük xidmət göstərmiş insanları da nəzərə almalıyıq və onların -- Azərbaycanın görkəmli mədəniyyət, incəsənət, ictimai xadimlərinin xidmətlərini də bu münasibətlə qeyd etməliyik.

Əlibəy Hüseynzadə, Əhməd bəy Ağayev, Cəlil Məmməd-quluzadə, Mirzə Ələkbər Sabir, Üzeyir Hacıbəyov və digərləri o illər yaratdıqları əsərlərlə xalqımızda milli şüurun oyanmasına, inkişaf etməsinə, milliliyin yüksəlməsinə böyük təsir göstərmişlər və böyük xidmətlər etmişlər. Onlar hamısı 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasının əsasını demək olar ki, birlikdə təşkil etmişlər.

Məlumdur ki, o vaxt cürbəcür cərəyanlar mövcud idi. Zaqafqaziya Pusiya Müəssislər Məclisinə o vaxt seçil-

...iş deputatlar Zaqafqaziyanın müstəqilliyini bəyan etmək, Zaqafqaziya Seymi yaratmaq istəyirdilər. Nəhayət, bütün bu proseslər ona gətirib çıxardı ki, Zaqafqaziyada yerləşən əsas xalqlar öz dövlət müstəqilliklərini bəyan etdilər.

Xalqımızın böyük insanları 1918-ci il may ayının 28-də Tiflisdə Azərbaycanın "İstiqlal Bəyannaməsi"ni elan edərək respublikamızın müstəqilliyinin əsasını qoydular, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini yaratdılar. Məlumdur ki, o vaxt əvvəlcə Milli Şura yaranmışdı və Milli Şuranın qərarı ilə də "İstiqlal Bəyannaməsi" elan edilmişdi. Beləliklə, XX əsrin əvvəlində Azərbaycanda xalqımız milli azadlığını bəyan etdi, öz milli dövlətini yaratmağa başladı.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması bizim vaxtilə itirilmiş dövlətçiliyimizi bərpa etdi. Eyni zamanda, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması xalqımızın tarixində ilk dəfə demokratik prinsiplər əsasında müstəqil Azərbaycan dövlətinin, hökumətinin yaranmasının əsasını qoydu.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması, "İstiqlal Bəyannaməsi"nin elan olunması böyük zəka, uzaqgörənlik, cəsarət, iradə, qəhrəmanlıq tələb edirdi. Bizim dəyərli siyasi xadimlərimiz o gün, o il, o ay bu tarixi addımı atdılar.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması çox çətinliklərlə başa gəlmişdir. Çünki məlumdur ki, buna kənarından mane olmaq istəyən qüvvələr də çox idi və Azərbaycanın həyatında da vəziyyət çox qarmaqarışıq, ağır, çətin idi. Ancaq Xalq Cümhuriyyəti yaranandan sonra onun fəaliyyəti də böyük çətinliklərlə, problemlərlə, böyük müqə-

vimətlərlə, maneələrlə rastlaşmışdır. Biz bu gün iftixar hissi ilə deyə bilərik ki, bütün bu çətinliklərə baxmayaraq, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yaşamış, fəaliyyət göstərmiş və iki il müddətində çox böyük işlər görmüş, Azərbaycanın müstəqil gələcəyinin əsasını qoymuşdur.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini yaradanlar bunu Azərbaycanın özündə edə bilməmişdilər. Çünki burada cürbəcür xarici qüvvələr Azərbaycanı ələ keçirmək istəyirdilər. Məlumdur, -- Azərbaycan öz coğrafi-strateji əhəmiyyətinə, təbii sərvətlərinə, xüsusən zəngin neft yataqlarına görə dünyanın bir çox dövlətlərinin marağını cəlb etmişdi. Azərbaycanı əhatə edən, Azərbaycanın daxilində olan, ayrı-ayrı millətlərə mənsub qüvvələr də ölkəmizin müstəqil olmasını heç də istəmirdilər. Ona görə də Tiflisdə müstəqilliyi bəyan edəndən sonra Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin üzvləri Azərbaycanın paytaxtına gələ bilməmiş, Gəncəyə gəlmişdilər. Ancaq onlar Gəncədə az bir müddətdə çox işlər görmüşlər və yalnız 1918-ci il sentyabr ayının 17-də Azərbaycanın paytaxtı Bakıya gələ bilmişlər.

Ondan sonrakı dövr Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin çox qızgın fəaliyyət dövrüdür. Xalq Cümhuriyyətinin 80 illik yubileyinə respublikamızda hazırlıq aparılarkən elmi konfranslar, müxtəlif müşavirələr, təntənəli mərasimlər keçirilib, tarixçilər, tədqiqatçılar, icmalçılar, ədəbiyyat, mədəniyyət xadimlərimiz Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması və fəaliyyəti haqqında geniş tədqiqat işləri aparıblar, çox maraqlı faktlar meydana çıxarıblar, bir çox yazılar dərc olunubdur. Ümidvaram ki, bu iş bundan sonra da da-

vam edəcək, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması, onun yaranmasından əvvəlki dövr və Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyəti, gördüyü işlər bizim tarix kitablarında, tarix əsərlərində öz əksini olduğu kimi tapacaqdır. Ancaq hesab edirəm ki, indiyə qədər, xüsusən son aylarda görülən işlər də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyəti haqqında ictimaiyyətimizə ətraflı məlumatlar vermişdir.

Ona görə də bu bayram mərasimində mən sadəcə onu qeyd etmək istəyirəm ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ağır şəraitdə fəaliyyət göstərmiş, həm xarici qüvvələrin güclü təzyiqi, həm də daxildə Azərbaycanın müstəqilliyi əleyhinə çıxan qüvvələr və Xalq Cümhuriyyətinin içərisində, yəni Milli Şuranın, sonra yaranan parlamentin daxilindəki cürbəcür partiyalara, firqələrə mənsub olan şəxslər, fərdlər Xalq Cümhuriyyətinin işinin müvəffəqiyyətlə aparılmasına, şübhəsiz ki, maneçilik törətmişlər.

Ancaq bunlara baxmayaraq, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yaşadığı dövrdə böyük işlər görmüşdür. Ən əsası ondan ibarətdir ki, dünyanın bütün Şərqi, müsəlman aləmində ilk dəfə Azərbaycanda demokratik üsul-idarə prinsiplərinə əsasən dövlət, hökumət yaratmış, beşləklə də Azərbaycanda həm müstəqilliyin əsasını qoymuşlar, həm də Azərbaycanda demokratiyanın, demokratik dövlət üsul-idarəsinin əsasını qoymuşlar. Bunlara görə və bütün başqa sahələrdə göstərdiyi xidmətlərə görə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qısa bir zamanda gördüyü işlər yüksək qiymətləndirilir. Ümidvaram ki, bu dövr Azərbaycanın tarixində parlaq səhifələr kimi daim yaşayacaq və gələcək nə-

sillər də ilk Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyətinə yüksək qiymət verəcəklər.

Bu gün, bu bayram günü Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaratıcılarının və Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin iki illik fəaliyyətini təmin edənlərin hamısını böyük minnətdarlıq hissi ilə yad edirik. Onlar həqiqətən vətəndaşlıq şücaəti göstərirlər, həqiqətən öz xalqı, milləti qarşısında böyük qəhrəmanlıq nümunələri göstərirlər. Xalq Cümhuriyyətinin yaratıcıları -- Məmməd Əmin Rəsulzadə, Fətəli Xan Xoyski, Əlimərdan bəy Topçubaşov, Nəsim bəy Usubbəyov, Həsən bəy Ağayev, Xalq Cümhuriyyətinin ilk milli şurasının bütün üzvləri, Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin üzvləri Azərbaycan xalqı qarşısında böyük xidmətlər göstərirlər. Xalqımız onların xidmətlərini bu gün minnətdarlıq hissi ilə yad edir. Onların gördüyü işlər və əziz xatirələri Azərbaycan xalqının qəlbində əbədi yaşayacaqdır.

1920-ci il aprelin 27-28-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti öz fəaliyyətini sona çatdırmışdır. O vaxt, şübhəsiz ki, Xalq Cümhuriyyətinin öz fəaliyyətini davam etdirməsi artıq mümkün olmamışdı. Bunun səbəbləri çoxdur. Güman edirəm, bizim tarixçilər bu səbəbləri də doğru-düzgün, ədalətlə araşdıracaqlar. Məlumdur ki, bir tərəfdən Rusiyada artıq hakimiyyəti gücləndirən kommunist-bolşevik hakimiyyəti Rusiyanın keçmiş ərazisinin hamısına hakim olmaq istəyirdi. İkinci tərəfdən də, Azərbaycanın daxilində çox ziddiyyətli proseslər gedirdi. Parlamentdə ayrı-ayrı partiyalar bir-biri ilə rəqabət, hakimiyyət uğrunda mübarizə aparırdı. Şübhəsiz ki, bunlar da Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyətini zəiflədirdi.

Belə bir şəraitdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti, ilk Azərbaycan Demokratik Dövləti, hökuməti süqut etdi. Ancaq o vaxt Xalq Cümhuriyyətinin liderlərindən bəziləri hesab edirdilər ki, onların tutduğu yol davam edəcəkdir. Məlumdur ki, Məmməd Əmin Rəsulzadə hakimiyyəti bolşeviklərə təhvil verməyə razılıq verərkən bildirmişdi: o güman edir ki, yeni hakimiyyət Azərbaycanın milliliyini, müstəqilliyini qoruyub saxlayacaqdır. Başqaları da belə düşünürdülər. Ola bilər, o vaxt hakimiyyəti Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətindən alan azərbaycanlıların bəziləri də, o cümlədən, Nəriman Nərimanov da belə düşünürdü ki, onlar müstəqil cümhuriyyəti başqa ideologiya altında saxlaya biləcəklər. Ancaq təəssüflər ki, belə olmadı.

İkinci mərhələ -- 1920-ci ildən 1922-ci ilə qədər olan mərhələ Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının hakimiyyəti dövrüdür. Bu zaman Azərbaycan Respublikası Cümhuriyyəti bir dövlət kimi müstəqil olubdur, başqa dövlətlərlə müstəqil əlaqələr qurub və bir neçə beynəlxalq müqavilə də imzalayıbdır. Bunlar hamısı tarixdən məlumdur. Ancaq eyni zamanda bu cümhuriyyət, bu respublika kommunist rejiminin altında olub, kommunist ideologiyasını həyata keçirməyə başlayıbdır. Nəhayət, 1922-ci ilin dekabr ayında Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı yaranarkən Azərbaycan Cümhuriyyəti də o ittifaqın yaratıcılarından biri olmuşdur.

Azərbaycan xalqı 70 il Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikası vasitəsilə Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqının tərkibində olmuş, kommunist, bolşevik ideologiyasını tətbiq etmiş, həyata keçirmişdir. 70 illik bu dövr çox mü-

rəkkəb, ziddiyyətli dövr olmuşdur. Bu dövrə doğru-düzgün qiymət vermək lazımdır. Azərbaycan xalqına 70 il müddətində böyük zərbələr dəymiş, xalqımız böyük məhrumiyyətlərə uğramış, soyqırımına məruz qalmış, böyük itkilər vermişdir.

1920-1930-cu illərdə Azərbaycan xalqının görkəmli şəxsiyyətləri əzilmiş, onların çoxlarının həyatı əzab-əziyyət içində keçmiş və çoxları da repressiyaların qurbanları olmuşlar. 1920-1930-cu illərdə bilavasitə repressiya qurbanları ilə bərabər, Azərbaycan xalqının böyük bir dəstəsi mərhələ-mərhələ öz doğma el-obasından, torpağından uzaq yerlərə -- Sibirə, Qazaxıstana, Orta Asianın ucqar guşələrinə sürgün edilmişdir. Bu sürgün repressiya əməliyyatları nəticəsində insanların çoxu məhv olmuş, onların ailələri, həyatı pozulmuşdur. Bu insanlar var-yoxlarını itirmişlər. Bu, Azərbaycan xalqının 1920-1930-cu illərdəki aqibətidir.

1937-1938-ci illərdə Azərbaycan xalqına, xüsusən onun görkəmli insanlarına, ziyalılarına, siyasi xadimlərinə, elm-mədəniyyət xadimlərinə qarşı böyük repressiyalar edilmişdir. Onlar həbs edilmiş, həyatdan məhrum olmuşlar. Onların ailələrinə əziyyətlər verilmişdir. Qəribə hal bundan ibarətdir ki, 1920-ci ildə hakimiyyəti ilk Xalq Cümhuriyyətindən əlinə alan insanların -- kommunist, bolşevik ideologiyasına xidmət edənlərin çoxu da 1937-1938-ci illərdə repressiya qurbanları olmuşlar. Görün, Azərbaycan xalqı nə qədər faciələr içərisində yaşamışdır!

Azərbaycan xalqına qarşı soyqırımı edilmişdir. Azərbaycan xalqına qarşı edilən soyqırımın tarixi mənim imzala-

dığım fərmanda açıq-aydın göstərilmişdir. 1918-ci ilin mart ayında ermənilər tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı edilən soyqırımı xalqımıza böyük zərbələr vurmuşdur.

1937-1938-ci illərdə azərbaycanlıların böyük bir hissəsi guya İran təbəəsi olduqlarına görə məcburən İrana sürgün edilmişdir. Onlar da çox böyük itkilərlə rastlaşmışlar. 1944-1949-cu illərdə də Azərbaycandan xeyli insan sürgün edilmişdir. Nəhayət, 1948-1953-cü illərdə Azərbaycan xalqına -- indiki Ermənistan Respublikası adlanan yerdə öz ata-baba torpaqlarında yaşayan azərbaycanlılara qarşı soyqırımı edilmiş, onlar məcburi köçürülmüş, deportasiya olunmuş, yerlərini-yurdlarını, ellərini-obalarını itirmiş, böyük itkilər vermişlər, çətinliklərlə rastlaşmışlar.

İkinci Dünya Müharibəsi böyük qurbanlar aparmış və Azərbaycan xalqının da yüz minlərlə övladları alman fəşizminə qarşı müharibədə iştirak edərək həlak olmuşlar.

Bunlar hamısı o dövrdə bizim itkilərimizdir. Ancaq bunlardan ən böyük faciə -- 1988-ci ildə Azərbaycanın ərazisinin bir qismini Ermənistan tərəfindən ələ keçirmək məqsədi ilə respublikamıza qarşı edilmiş təcavüzdür.

Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarına göz dikməsi və tarixin ayrı-ayrı mərhələlərində Azərbaycan torpaqlarını ələ keçirməsi faktları dünyaya məlumdur. Bunlar həmin 70 il içərisində də olmuşdur. 1988-ci ildə Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan ayıraraq Ermənistanla birləşdirmək üçün hərbi təcavüz başlanmışdır. Bu da böyük faciələrə gətirib çıxarmışdır.

Nəhayət, bu 70 ildə xalqımıza qarşı edilən daha bir soyqırımı, təcavüz 1990-cı il 20 Yanvar faciəsidir və bi-

zim ondan sonrakı itkilərimizdir, şəhidlərimizdir, qurbanlarımızdır.

Bunlar hamısı açıq göstərir ki, bu mərhələ, yəni üçüncü mərhələ -- 70 il Azərbaycan xalqına böyük zərbələr vurmuşdur.

Eyni zamanda, qeyd etmək lazımdır ki, bu 70 il müddətində bütün bu əzab-əziyyətlərə, zillətlərə, məhrumiyyətlərə baxmayaraq xalqımız yaşamış, yaratmış, irəliyə getmiş, inkişaf etmişdir. Bu 70 il müddətində itkilərimizlə yanaşı, Azərbaycan xalqının böyük nailiyyətləri də olmuşdur. Ən əhəmiyyətli odur ki, Azərbaycan xalqının savad, bilik, elm, mədəniyyət səviyyəsi bu illərdə çox yüksəlmişdir. Azərbaycan xalqı kütləvi olaraq savadlanmış, respublikamızda yüksək ali təhsil ocaqları yaranmış və azərbaycanlıların böyük bir hissəsi ali təhsil almağa və həyatın müxtəlif sahələrində səmərəli iş görməyə nail ola bilmişdir. Azərbaycanın elmi, mədəniyyəti inkişaf etmiş, çox dəyərli elm, mədəniyyət, incəsənət əsərləri yaradılmışdır.

Böyük Üzeyir Hacıbəyov 1919-cu ildə, bu gün hər dəfə sevinclə dinlədiyimiz istiqlal marşını -- müstəqil Azərbaycan Respublikasının Dövlət himnini yaratmışdır. Üzeyir Hacıbəyov o vaxt dərk edirdi, anlayırdı ki, bu, xalqa lazımdır. Bu gün fürsətdən istifadə edərək demək istəyirəm ki, o dövrün çətinliklərinə, Üzeyir Hacıbəyovun da nisbətən gənc olmasına baxmayaraq o, çox gözəl, əzəmətli Dövlət himni yaratmışdır. İndi, biz başqa ölkələrlə əlaqələr qurduğumuz zaman, onların da himnlərini diqqətlə, hörmətlə dinləyirik. Mən hər dəfə ayrı-ayrı ölkələrdə Üzeyir Hacıbəyovun musiqisi ilə yaradılmış himnin səsləndiyini

duyarkən qürur hissi keçirirəm. Təkcə ona görə yox ki, müstəqil Azərbaycanın Dövlət himni dünyanın bir çox ölkələrində səslənir və Azərbaycanın dövlət bayrağı qalxır. Bir də ona görə ki, həqiqətən, himnin musiqisi çox cazibədar, gözəldir.

Üzeyir Hacıbəyov 1937-ci ildə, repressiya illərində özünün şah əsərini -- "Koroğlu" operasını yaratmışdır. "Koroğlu" operasının uvertürası himnə bərabər bir əsərdir. Təsadüfi deyildir ki, "Koroğlu" operasının uvertürası çalınarkən xalqımız çox hallarda onu himn kimi qəbul edir.

Təkcə bu faktı gətirməklə mən onu bir daha təsdiq etmək istəyirəm ki, bütün çətinliklərə baxmayaraq o illərdə Azərbaycan inkişaf etmişdir. Azərbaycanın iqtisadiyyatı inkişaf etmiş, böyük sənaye, aqrar potensialı yaranmışdır. Mövcud olan şəhərlər tikilmiş, inkişaf etmiş, genişlənməmişdir. Yeni-yeni şəhərlər yaranmış, yollar, körpülər salınmış, dəmir yolları çəkilmiş, elektrik stansiyaları qurulmuş, böyük zavodlar, fabriklər, mədəniyyət sarayları, böyük əsərə bənzəyən Bakı metropoliteni yaranmışdır.

Bunların hamısı həmin 70 ildə Azərbaycan xalqının zəkası, fədakarlığı, əməyi, zəhməti nəticəsində meydana gəlmişdir. Azərbaycanda böyük intellektual potensial yaranmışdır. Bunlar hamısı 1991-ci ildə Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini elan edərkən dövlət müstəqilliyinin əsaslarını təşkil etmişdir.

— Nəhayət, dördüncü mərhələ 1991-ci ilin sonunda Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin elan edilməsi və müstəqillik dövrüdür. Bu, bizim ən xoşbəxt dövrümüzdür. Çünki Azərbaycan dövlət müstəqilliyini elan edib, bu illərdə

dövlət müstəqilliyini təsdiq edib, qoruyub saxlaya bilib, dövlət müstəqilliyini möhkəmlədir və bu gün bir də bəyan edirəm ki, dövlət müstəqilliyini əbədi edibdir.

Ancaq bu dövr müəyyən mənada 1918-1920-ci illərə bənzəyirsə də, bir çox səbəblərə görə ondan fərqlidir. Çünki bu dövrdə Azərbaycan xalqı çox böyük faciələrlə rastlaşıbdır. Bir tərəfdən, biz xoşbəxtik ki, nəhayət, dövlət müstəqilliyimizi elan etmişik, dünya birliyi bunu qəbul edibdir və biz müstəqil dövlətdə, azad ölkədə yaşayırıq, milli azadlığa çıxmışıq. İkinci tərəfdən, bir çox ciddi problemlər Azərbaycanın vəziyyətini ağırlaşdırıb və çətinləşdiribdir. Ən ağır, ən çətin problem Ermənistanın Azərbaycana etdiyi təcavüz və bunun ölkəmiz üçün çox ağır olan nəticələridir.

Mən artıq dedim ki, bu təcavüz, bu münaqişə 1988-ci ildə başlayıbdır. Bu gün mən bildirməliyəm ki, o vaxt bu münaqişənin qarşısı alınmalı idi və alınmalı idi. Əgər o vaxt münaqişənin qarşısı alınmadısa, bu, bir tərəfdən o dövrdəki sovet hökuməti rəhbərliyinin Azərbaycana olan qəsdidi idi, ikinci tərəfdən də Azərbaycan Respublikası rəhbərlərinin fəaliyyətsizliyi, qeyrətsizliyi və fərəsətsizliyi idi. Çünki 1918, 1919, 1920-ci illərdə də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Qarabağ problemi ilə rastlaşmışdı, Qarabağda döyüşlər gedirdi. O vaxt Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin hərbi hissələrinin böyük bir hissəsi Qarabağa göndərilmişdi. Çünki o vaxt da erməni millətçiləri Qarabağda hakim olmaq və Qarabağı ələ keçirmək istəyirdilər.

Ondan sonrakı zamanda -- 1920, 1921. 1922-ci illərdə də bu proseslər davam etmiş və nəhayət. Dağlıq Qarabağ

Muxtar Vilayəti yaranmışdı. Ancaq sonrakı dövrdə -- 30-cu, 40-cı, 50-ci, 60-cı, 70-ci illərdə də erməni millətçiləri Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan ayırıb Ermənistanı birləşdirmək cəhdlərindən əl çəkməmişdilər. Onlar dəfələrlə çox qızğın fəaliyyətə başlamışdılar. Ancaq onların qarşısı alınmışdı. Mən bunların şəxsən şahidiyəm və bir çox hallarda həmin cəhdlərin qarşısının alınmasının təşkilatçısıyam.

Ona görə də mən bu gün deyirəm ki, o vaxt -- 1988-ci ildə onun qarşısı alına bilirdi. Sadəcə, onu deyim ki, Sovet İttifaqının o vaxtkı rəhbərliyi və şəxsən Qorbaçov Azərbaycana mənfi münasibət göstərərək, həqiqətən ermənilərə xidmət etmək məqsədi ilə buna yol verdi. Azərbaycanın o vaxtkı -- 1988, 1989, 1990-cı illərdə olan rəhbərləri də öz xalqının milli mənafeyini qoruya bilmədilər, xalqın onlara göstərdiyi etimada layiq ola bilmədilər. Amma bunu etmək mümkün idi.

Sonrakı dövrdə isə, münaqişə artıq müharibəyə çevrildəndən sonra, şübhəsiz ki, vəziyyət çox çətinləşmişdi. Beləliklə, Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə edərkən ağır bir problemlə rastlaşmışdı. O vaxtlar Ermənistan-Azərbaycan müharibəsi gedirdi. Demək, bir tərəfdən müstəqil dövlət qurmaq, ikinci tərəfdən də Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsində Azərbaycanın mənafeələrini qoruyub saxlamaq lazım idi.

Şübhəsiz ki, belə bir vəziyyətdə Azərbaycanın o zamankı hakimiyyətinin vəzifəsi bütün qüvvələri səfərbər etməkdən, əlbir olmaqdan, bütün siyasi qüvvələrin bir nöqtədə birləşib Azərbaycanın müstəqilliyini möhkəmləndirməkdir.

məkdən və eyni zamanda Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsini həll etməkdən ibarət olmalı idi. Ancaq təəssüflər olsun ki, bu, belə olmadı. Azərbaycanın daxilində gedən ictimai-siyasi proseslər Azərbaycan Respublikasını çox ağır, gərgin bir vəziyyətə gətirib çıxardı. Bunlar hamısı da Azərbaycanın itkilər verməsinə səbəb oldu, Azərbaycana zərbələr, zərərlər vuruldu.

Əgər təhlil etsəniz, bu dövrün də müəyyən mərhələləri var. Ancaq hesab edirəm ki, bu dövrün ən böhranlı nöqtəsi 1993-cü ilin iyun ayı və ondan sonrakı aylar idi. Məlumdur ki, beş il bundan öncə, 1993-cü il mayın sonunda Azərbaycanda hakimiyyət böhranı baş verdi. Hakimiyyətdə olan qüvvələr artıq müstəqil Azərbaycanı idarə edə bilmirdilər. Əhalidə narazılıq günü-gündən artırdı. Bunlardan istifadə edən xarici və daxili qüvvələr Azərbaycanda hakimiyyəti ələ keçirmək cəhdləri göstərirdilər. Nəhayət, iyun ayında bunların hamısı baş verdi və Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi başlandı.

Məlum Gəncə hadisələrini xatırlayaq. Azərbaycan ərazisinin bir qismi artıq mərkəzi hakimiyyətin əlindən çıxmışdı. Bununla bərabər, cənub bölgəsində hakimiyyəti ələ keçirən cinayətkar dəstələr cənubda yeddi rayonu Azərbaycanın hakimiyyətindən çıxarmışdılar. Azərbaycanın şimalında da vəziyyət çox gərginləşmişdi. Azərbaycan vətəndaş müharibəsi şəraitində idi. Vətəndaş müharibəsi başlanmışdı, qan tökülürdü -- Gəncədə də qan töküldü, Bakıda da.

İndi beş il keçibdir. İnsan yaddaşı belə şeyləri tez unudur. Ancaq o günləri bir dəqiqəliyə xatirir zə salın. Azər-

baycan Xalq Cümhuriyyətinin 75 illiyi qeyd olunarkən Azərbaycan fəvqəladə hərbi rejim şəraitində yaşayırdı. Azərbaycanın bütün məntəqələrini təyin olunmuş hərbi komendantlar idarə edirdilər. İnsanlar bütün azadlıqlardan məhrum olmuşdular. Küçələrdə qanunsuz silahlı dəstələr, cürbəcür cinayətkar qruplar tüğyan edirdi. Nəhayət, bunlar hamısı vətəndaş müharibəsinə gətirib çıxardı.

Bilirsiniz ki, biz bunların qarşısını ala bildik. Hesab edirəm ki, Azərbaycanın müstəqilliyinin qorunub saxlanması 1993-cü il tarixi əhəmiyyət kəsb edir. Mən tam məsuliyyətlə deyirəm ki, 1993-cü ilin iyun ayında Azərbaycan parçalanmaq və məhv olmaq təhlükəsi altında idi. Bunu hamınız gözünlə görmüsünüz. Bizim xalq yazıçımız Anar dünən dedi ki, əgər 1993-cü ilin iyun ayında bu məsələlərin qarşısı alınmasaydı, biz müstəqilliyimizi bəlkə doğrudan da yenidən itirə bilərdik. Bu, həqiqətdir. Çünki Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi yaşamasını, inkişaf etməsini xaricdəki düşmənlərimiz heç vəchlə istəmirlər. Bir tərəfdən Ermənistan Azərbaycana qarşı ərazi iddiası edir, başqa ölkələrin də bəzi dairələri Azərbaycanı öz tabeliyində saxlamaq istəyirlər. Onların bəziləri üçün müstəqil, bütöv, sərbəst və uğurla inkişaf edən Azərbaycan sərfəli deyildir. 1993-cü ilin iyunundakı və sonrakı aylardakı hadisələr təkcə ayrı-ayrı silahlı dəstələrin çıxışının və eyni zamanda hakimiyyətin fəaliyyətsizliyinin nəticəsi deyildi. Bu, həm də xarici xidmət orqanlarının Azərbaycanı dağıtmaq, parçalamaq planları idi. Biz bu planları dağıtdıq, onların qarşısını aldıq, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlaya bildik.

Məlumdur ki, ondan sonrakı dövr də Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyub saxlamaq üçün asan olmamışdır. 1994-cü ilin oktyabr hadisələri və dövlət çevrilişinə cəhd xatirinizdədir. Yalnız və yalnız xalqın dövlətə, hakimiyyətə, dövlət başçısına inamı və etibar, etimadı o faciənin qarşısını aldı. Artıq onda da Gəncədə hakimiyyət həmin o cinayətkar qüvvələrin əlinə keçmişdi. Onlar öz qüvvələrini elə qurmuşdular ki, əgər xalqın birliyi, dövlətə dəstəyi olmasaydı onlar öz silahları ilə çox qan tökə, çox cinayətlər edə bilərdilər.

Ondan əvvəl Lənkəran hadisələri baş verdi. Bunu heç vaxt unutmaq lazım deyildir. Bu, dəhşətli bir dövr idi. 1993-cü ildə Bakıda, Azərbaycanın başqa bölgələrində vəziyyət gərgin olduğu halda separatçı, cinayətkar qruplar, dəstələr Azərbaycan ordusunun böyük bir hissəsini -- üç mindən artıq şəxsi heyəti olan hissəsini, silahını, sursatını, texnikasını Lənkəran bölgəsinə çəkib gətirib, orada özünə dövlət qurmaq və Azərbaycanı parçalamaq istəyirdilər. Biz onun da qarşısını topla -- tufənglə yox, xalqın gücü ilə aldığımız. Biz onun qarşısını xalqın, Lənkəranın, bu bölgənin camaatının Azərbaycan dövlətinə, dövlətçiliyinə, Azərbaycanın dövlət başçısına olan etimadının əsasında aldığımız.

Nəhayət, 1995-ci ilin mart hadisələri və Azərbaycanda dövləti yenidən zorla, silahla, güclə devirmək və hakimiyyəti ələ keçirmək cəhdi oldu. Burada artıq həm xarici xüsusi xidmət orqanları, həm də daxildə olan müxalifət qüvvələrinin hamısı böyük bir silahlı dəstənin -- OMON-un ətrafında birləşmişdi. Qəribə haldır. Mən bunu parlament-

də dünənki çıxışında da dedim, bu gün də deyirəm ki, tarix hər kəs üçün ibrət dərsi olmalıdır. Biz tarixdən ibrət götürməliyik. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyətinə yüksək qiymət verərək, onun parlamentinin içində olan çəkişmələri də yaxşı bilirik. Öz şəxsi, firqə mənafelərini milli, ümumdövlət mənafeyindən üstün qoyan və Azərbaycanın o ağır dövründə hakimiyyət uğrunda mübarizə aparən qüvvələr də tarixi sənədlərdən bizə yaxşı məlumdur. İndi həmin şey təkrar olunur.

1995-ci ilin mart ayında bütün o qüvvələr -- 1993-cü ildə cinayətkar silahlı dəstələrin əlindən Azərbaycan dövlətinin və dövlət başçısının fəaliyyəti nəticəsində qurtulmuş və gizlənmiş qüvvələr gəlib həmin OMON dəstəsinin ətrafında toplaşib hakimiyyəti yenidən devirməyə cəhd göstərirdilər. Soruşulur, -- nədən ötrü, nə üçün? Yenə də Azərbaycanı parçalamaq, yenə də dağıtmaq, qan tökmək üçün? Məhz ona görə ki, kimsə hakimiyyət əldə etmək, vəzifə almaq istəyir. Öz şəxsi mənafelərini dövlət, milli, xalq mənafeyindən üstün qoyan və dövləti idarə etmək imkanına, keyfiyyətinə malik olmayan insanlar hakimiyyət uğrunda mübarizə apararaq 1995-ci ilin mart hadisələrinə qoşuldular.

Ancaq Azərbaycan dövləti artıq öz gücünü toplamışdı. Azərbaycan dövləti öz gücünü göstərdi və həmin çevrilişə cəhdin də qarşısını aldı. Ondan sonrakı ayrı-ayrı təxribatlar, terror cəhdləri də həmin bu daxili düşmənlərin xarici düşmənlərlə birlikdə Azərbaycana qəsd məqsədi ilə həyata keçirdikləri tədbirlərdir.

Mən bu bayram günü böyük iftixarla, qürur hissi ilə

deyirəm: Azərbaycan xalqı qarşısında xidmətimiz ondan ibarətdir ki, biz xalqımızı bütün bu çətin mərhələlərdən keçirmişik və respublikamızın dövlət müstəqilliyini qorumuşuq, saxlamışıq; onu daha da möhkəmləndirmişik.

Biz Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin varisləriyik. 1991-ci ildə Azərbaycanda müstəqillik elan edilərkən yazılıbdır ki, 1920-ci ildə itirilmiş müstəqillik bərpa olunur. Mən bu gün qürurla deyirəm ki, biz Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin sədaqətli və layiqli varisləriyik.

1918, 1919, 1920-ci illərdə Azərbaycanda əsas qoyulmuş demokratiya, demokratik dövlət quruculuğu bu gün respublikamızda sürətlə həyata keçirilir, inkişaf etdirilir. Hesab edirəm ki, bu son illər Azərbaycanın çətin şəraitdə çox əhəmiyyətli nailiyyətləri vardır.

Birinci nailiyyət ondan ibarətdir və bu, ən böyük nailiyyətimizdir ki, biz xalqımızı bu bəlalardan, cürbəcür daxili dövlət çevrilişi cəhdlərindən xilas etdik və Azərbaycanda daxili ictimai-siyasi sabitlik yaratdıq. Bu sabitlik Azərbaycanın hər bir vətəndaşı üçün lazımdır. Bu sabitlik hər bir vətəndaşın hüquqlarının qorunmasını təmin edir. Bu sabitlik Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesinin həyata keçirilməsinin təmin olunması üçün əsas şərtidir. Bu sabitlik Azərbaycanda siyasi, iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi üçün çox vacib bir vasitədir. Ona görə də bu, bizim ən böyük nailiyyətimizdir. Mən əminəm ki, biz xalqın birliyi və Azərbaycan dövlətinin, hökumətinin düzgün siyasəti ilə bu sabitliyi bundan sonra daha da möhkəmləndirəcəyik, qoruyacağıq və saxlayacağıq.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti az yaşadı, əsas qanunu -- Konstitusiyasını qəbul edə bilmədi. Biz 1995-ci ildə demokratik, müstəqil dövlət kimi Azərbaycanın ilk demokratik Konstitusiyasını ümumxalq səsverməsi ilə yaratdıq. Bu, bizim əsas qanunumuzdur və biz bununla fəxr edə bilərik.

1995-ci ilin noyabrında çoxpartiyalı sistem əsasında demokratik, sərbəst seçkilər vasitəsilə Azərbaycanın ilk parlamenti seçildi. Beləliklə, Azərbaycanın xalq tərəfindən seçilmiş hakimiyyəti, xalq tərəfindən bəyənilmiş və təsdiq olunmuş Konstitusiyası, xalq tərəfindən seçilmiş parlamenti, xalq tərəfindən seçilmiş prezidenti vardır.

Biz Azərbaycanda daxili vəziyyəti sabitləşdirərək doğru-düzgün, düşünülmüş xarici və daxili siyasəti müəyyən etmişik və onların həyata keçirilməsini təmin edirik. Azərbaycanın xarici siyasəti sülhsevər siyasətdir, dünyanın bütün ölkələri ilə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr saxlamaq, sülhü, əmin-amanlığı qorumaq, qonşularla mehribanlıq, əmin-amanlıq, sülh şəraitində yaşamaq, bütün başqa ölkələrlə də mehriban əlaqələr yaratmaq və bütün sahələrdə geniş əməkdaşlıq etmək siyasətidir. Biz bu siyasətimizi ardıcıl surətdə aparırıq və bundan sonra da aparacağıq. Məlumdur ki, bizim bu siyasətimiz də dünya miqyasında Azərbaycana böyük hörmət qazandırmışdır. Beynəlxalq təşkilatlarda -- Birləşmiş Millətlər Təşkilatında, ATƏT-də, Avropa Birliyində, Avropa Şurasında, İslam Konfransı Təşkilatında, başqa təşkilatlarda Azərbaycanın özünə layiq yeri vardır. Dünyanın bir çox ölkələri ilə bilavasitə əlaqələr qurulubdur, çoxsaylı müqavilələr, sazişlər imzalanıbdir, onlar

həyata keçirilir. Beləliklə, həm siyasi, həm də iqtisadi əlaqələr genişlənilir, inkişaf edir.

Biz demokratik dövlət kimi dünyanın bütün demokratik dövlətləri ilə əlaqə qurmağı siyasətimizin üstün cəhəti hesab edirik və bundan sonra da hesab edəcəyik. Biz demokratik ölkə kimi gəncik və gənc olaraq həm ölkəmizdə demokratiyanı qurmağa, yaratmağa çalışırıq, həm də demokratiya cəhətdən inkişaf etmiş dövlətlərin təcrübəsindən istifadə edirik və bundan sonra da istifadə edəcəyik. Başqa dövlətlərlə, ölkələrlə əlaqələrimizdə bu məsələlər xüsusi yer tutur.

Biz Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunmasının tərəfdarıyıq. Artıq dörd ildir ki, atəş yoxdur. Biz dörd il bundan əvvəl atəşkəs haqqında imzaladığımız sazişə əməl edirik, atəşkəs rejimini qoruyub saxlayırıq və bundan sonra da saxlayacağıq.

Biz hesab edirik ki, məsələni sülh yolu ilə həll etmək olar. ATƏT-in Minsk qrupunun, Minsk qrupu həmsədrlərinin -- Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransanın, Minsk qrupu üzvlərinin hamısının fəaliyyəti ilə və bizim özümüzün fəaliyyətimizlə məsələnin sülh yolu ilə həllinə nail olmağa çalışırıq. Bu gün mən bir də bəyan edirəm ki, biz bu məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasının tərəfdarıyıq və atəşkəs rejimini bundan sonra da qoruyub saxlayacağıq.

Başqa ölkələrlə bizim iqtisadi əlaqələrimiz də çox genişdir. Siz bunu yaxşı bilirsiniz, bunların nəticələrini də çox yaxşı bilirsiniz. İndi Azərbaycanın iqtisadiyyatına, ölkəmizlə iqtisadi əlaqələr qurmağa böyük maraq var. Bilir-

siniz ki, 1994-cü ildə böyük bir müqavilə -- "Əsrin müqaviləsi", Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı üç neft yatağında müştərək iş görmək üçün 11 şirkətlə müqavilə imzalanmışdır. Artıq bu müqavilə həyata keçirilir, "Cıraq" yatağından neft alınır və bu neft ixrac olunur. Biz gördüyümüz işlərin nəticəsini müşahidə edirik.

Ondan sonra daha 8 müqavilə imzalanıb. Yaxın vaxtlarda yeni müqavilələr də imzalanacaqdır. İyunun əvvəlində Azərbaycanda beşinci dəfə beynəlxalq neft-qaz sərgisi keçiriləcəkdir. Beləliklə, Azərbaycan beynəlxalq aləmdə öz siyasəti ilə, iqtisadiyyatında apardığı islahatlarla, iqtisadi əlaqələri ilə dünyanın böyük neft mərkəzi kimi keçmiş adını özünə qaytarır və Azərbaycanın neft sənayesi, neft yataqları həm xalqımız üçün, həm də bizimlə müştərək iş görülər üçün böyük fayda gətirəcəkdir.

Azərbaycanın daxili siyasətində apardığımız işlər də sizə məlumdur. Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət qurulur. Azərbaycan Konstitusiyasının insan haqlarına aid olan maddələrinin hamısının həyata keçirilməsi təmin edilir. İnsan haqları qorunur, insan haqlarına əməl olunur. Biz bu sahədə xeyli iş görmüşük, ancaq demirəm ki, bütün işləri başa çatdırmışıq. Bu, elə bir sahədir ki, buna daim diqqət yetirilməlidir və biz də bunu edirik. Bu sahəyə diqqətimizi və bu sahədəki fəaliyyətimizi göstərən cəhətlərdən biri də odur ki, biz bir tərəfdən Azərbaycanda cinayətkarlıqla mübarizə aparırıq, cinayətkar silahlı dəstələri ləğv etdik, Azərbaycan xalqını xilas etdik. Artıq Bakıda qanunsuz, azad, açıqca avtomatla gəzən quldurlar yoxdur, əgər belələri peyda olursa, dərhal hüquq mühafizə or-

qanları tərəfindən zərərsizləşdirilirlər. Azərbaycanda cinayətkarlıqla mübarizə güclənib və bunun nəticəsində də əmin-amanlıq yaranıb, ictimai-siyasi sabitliyə nail olmuşuq. Bu siyasət bundan sonra da davam edəcəkdir.

Ancaq bununla yanaşı, biz cəza tədbirlərinin humanistləşdirilməsi sahəsində də çox işlər görmüşük və görürük. Hüquqi islahatlar aparırıq, bu sahədəki tədbirlərimiz öz nəticəsini verir. Bilirsiniz ki, Şərq aləmində ilk dəfə olaraq bu ilin əvvəlində Azərbaycanda ölüm hökmü ləğv edildi. Bu, Azərbaycan dövlətinin, hökumətinin nə qədər demokratik, nə qədər humanist olduğunu dünyaya bir daha nümayiş etdirdi.

Cinayət edərək cəza çəkənlərə də bir çox əfv və amnistiya aktları tətbiq olunubdur. Mənim verdiyim fərmanlarla son üç ildə həbs cəzası çəkən 1800 nəfər əfv edilibdir. Mənim təşəbbüslə və Milli Məclisin qəbul etdiyi qərarla üç amnistiya həyata keçirilib, 37 min Azərbaycan vətəndaşı cəzadan azad olunub, onların əksəriyyəti həbsxanalardan buraxılıb. Bunlar hamısı bizim bir tərəfdən qanunçuluğu möhkəmləndirmək, ikinci tərəfdən də cəza qanunlarını humanistləşdirmək xəttimizi, eyni zamanda insanlara rəhm, humanistlik etməyimizi göstərir. Biz bu siyasətimizi bundan sonra da davam etdirəcəyik.

Azərbaycanda demokratiyanın yaşaması, inkişaf etdirilməsi üçün bütün imkanlar yaradılıb. Mətəuat, vicdan, söz azadlığı, siyasi plüralizm -- hamısı təmin olunub və bundan sonra da təmin ediləcəkdir. Bəlkə kimsə hesab edir ki, bu, azdır. Azərbaycan üçün bunlar heç də az deyil, amma bu azadlıqdan kimə nə qədər lazımdırsa, qoy o

qədər də istifadə etsin. Heç kəsə heç bir məhdudiyət yoxdur. Azərbaycanda insan azaddır, müstəqildir, öz müstəqil fikrini hər yerdə ifadə edə bilər, heç kəs bunun qarşısını ala bilməz.

Dövlət quruculuğu sahəsində islahatlar həyata keçirilir və bundan sonra da keçiriləcəkdir. Biz iqtisadiyyat sahəsində çox ciddi islahatlar aparırıq və onların da müsbət nəticələrini əldə etmişik. Bunlar göz qabağındadır. Biz 1994-cü ildən başlayaraq bu islahatları ardıcıl surətdə həyata keçiririk. Ümumiyyətlə iqtisadiyyatda liberallaşdırma, xarici ticarətin liberallaşdırılması, idxal-ixrac əməliyyatlarının tamamilə sərbəstləşdirilməsi Azərbaycanın iqtisadiyyatında böyük müsbət dəyişikliklər əmələ gətiribdir.

Özəlləşdirmə proqramı qəbul olunub və ardıcıl surətdə həyata keçirilir. Bildirmək istəyirəm ki, bu da öz müsbət nəticələrini verir. Kiçik özəlləşdirmə artıq sona çatır. İndi böyük özəlləşdirmə, yəni orta və iri müəssisələrin özəlləşdirilməsi və səhmdar cəmiyyətlərinə çevrilməsi prosesi başlayıbdır. Bunları da ardıcıl surətdə həyata keçiririk və keçirəcəyik. Özəlləşdirmə, xarici ticarətdə verilən sərbəstlik sayəsində ümumiyyətlə Azərbaycan əhalisinin həm ərzaq məhsulları, həm də bütün başqa istehlak malları ilə təmin olunması sahəsindəki problemlərin hamısı aradan götürülübdür. İndi Azərbaycanın hər yerində kim nə istəyirsə, onu da ala bilər və istədiyi kimi də sərbəst ticarət apara bilər. Bunlar hamısı özəlləşdirmənin və iqtisadi islahatların müsbət nəticələridir.

Aqrar sahədə aparılan islahatlar daha da çox nəticələr verir. 1996-cı ildə "Torpaq islahatı haqqında" qəbul etdi-

yimiz qanun ardıcıl surətdə həyata keçirilir. Torpağın çox hissəsi artıq şəxsi mülkiyyətə verilibdir. Məmnuniyyətlə qeyd edirəm ki, şəxsi mülkiyyətə verilən torpaqlardan daha çox məhsul götürülür, daha səmərəli istifadə olunur. Aqrar sektorda heyvandarlıq sahəsi tamamilə özəlləşdirilib və bunun müsbət nəticələri göz qabağındadır. Azərbaycanda ət-süd məhsullarının, bütün heyvandarlıq məhsullarının bu qədər bol olması məhz özəlləşdirmənin nəticəsidir. Bu proses də davam edir və bundan sonra da davam edəcəkdir. Bir sözlə, Azərbaycan bazar iqtisadiyyatı yolu tutubdur, bu yolla gedir və gedəcəkdir.

Bütün Azərbaycan vətəndaşlarını əmin edirəm ki, müstəqil Azərbaycanın dövlətçilik sahəsində yolu demokratiya yoludur, insan haqlarının qorunması yoludur. İqtisadiyyat sahəsində bazar iqtisadiyyatı, açıq qapı siyasəti, dünya iqtisadiyyatı ilə geniş inteqrasiya yoludur. Biz bu yolla gedərək çox nailiyyətlər əldə etmişik və ümidvaram ki, gələcəkdə daha çox nailiyyətlər əldə edəcəyik.

Aparılan islahatlar nəticəsində iqtisadiyyat sahəsində müsbət göstəricilər var. Bunlar ondan ibarətdir ki, ümumi daxili məhsul istehsalı 1997-ci ildə 5,8 faiz artmışdır, 1998-ci ilin dörd ayında isə 8,5 faiz artmışdır. Təsəvvür edin, ötən illərdə -- 1991-1992-ci illərdə, ondan sonrakı illərdə ümumi daxili məhsul istehsalı hər il təxminən 20-21-22 faiz aşağı düşürdü. Biz 1996-cı ildə bunu dayandırdıq, 1997-ci ildə 5,8 faiz artırdıq, 1998-ci ilin dörd ayında isə 8,5 faiz artıbdir.

Sənaye istehsalı 1990-cı ildən aşağı düşürdü. 1996-cı ildə bunu da dayandırdıq. 1997-ci ildə az da olsa artım var.

Bunun özü çox müsbət haldır -- sənaye istehsalı 0,3 faiz artıbdır, 1998-ci ilin dörd ayında isə 0,4 faiz artıbdır. Bunlar çox yaxşı göstəricilərdir.

Biz pul-maliyyə dövriyyəsində də yaxşı nailiyyətlər əldə etmişik. Bilirsiniz ki, inflyasiya Azərbaycanı boğurdu. 1994-cü ildə inflyasiya 1600 faiz idi. Biz bunu tədricən aşağı endirdik və son iki ildə inflyasiya, demək olar, yoxdur, yaxud da dünyanın ən inkişaf etmiş dövlətlərinin səviyyəsindədir. Manatın dəyəri günü-gündən artır və ötən dörd ay müddətində dollara nisbətdə 4 faiz artmışdır.

Azərbaycana investisiya, ümumiyyətlə kapital qoyuluşu artmışdır. Keçən il bu artım 60-70 faiz olmuşdur. Bu ilin dörd ayında isə o səviyyə ilə müqayisədə 60 faiz də artmışdır. Azərbaycana xarici investisiyanın gəlməsi ilbəl artır. Keçən il xarici investisiyanın həcmi 1 milyard 300 milyon Amerika dolları olmuşdur. Bu göstəriciyə görə Azərbaycan Müstəqil Dövlətlər Birliyi ölkələri arasında ən birinci yerdədir. Azərbaycanda adambaşına 160 dollar investisiya düşür. Bunlar həm bu gün, həm də gələcək üçün çox əhəmiyyətli göstəricilərdir.

Mən dedim ki, biz açıq qapı siyasəti aparırıq. İndi Azərbaycana çox investorlar gəlir və bunlar da təkcə neft və qaz sənayesinə yox, bir çox başqa sahələrə də gəlirlər. Biz onların gəlməsi və Azərbaycanda fəaliyyət göstərməsi üçün bütün imkanları yaratmışıq. Birinci növbədə bizim qəbul etdiyimiz qanunlar onlar üçün əlverişli şərait yaradıbdır. Bu qanunlardan əlavə, mən bir çox fərmanlar vermişəm. Bundan sonra da lazım olan şərait yaradılacaq ki, Azərbaycana xarici investisiya axım daha da güclənsin.

Hər halda, bu gün mövcud olan vəziyyət, hesab edirəm ki, bizdə böyük məmnuniyyət hissi doğurmalıdır.

Bütün bunların nəticəsində Azərbaycanda insanların yaşayışı, güzəranı da müəyyən qədər yaxşılaşıbdır. Məsələn, işçilərin əmək haqqı keçən il 60 faiz artmışdır. Bu ilin dörd ayında iqtisadiyyatda işləyənlərin əmək haqqı 38 faiz yüksəlmişdir. 1997-1998-ci illərdə pensiyaçıların əksəriyyətinin pensiyaları təxminən iki dəfə artmışdır. Bütçədən maliyyələşdirilənlərin əmək haqqı 50 faiz çoxalmışdır.

Şübhəsiz ki, bunlar hamısı müsbət göstəricilərdir. Mən anlayıram, başa düşürəm ki, bunlar Azərbaycan vətəndaşlarının bu gün istədikləri kimi yaşamasına hələ imkan vermir, hələ çoxlu problemlər, ağır, çətin şəraitdə yaşayan insanlar vardır. Bizi xüsusən narahat edən köçkünlər düşərgələrində, çadırlarda yaşayan, yerlərindən, yurdlarından didərgin düşmüş insanlardır. Onların vəziyyəti bizi çox narahat edir. Bunların hamısı bizim diqqət mərkəzimizdədir. Görülən işlər respublika əhalisinin bütün təbəqələrinə bu və ya başqa miqdarda öz bəhrəsini gətirir və bundan sonra da gətirəcəkdir.

Mən bu gün bəyan edirəm ki, özəlləşdirmə, iqtisadi islahatların, torpaq islahatının həyata keçirilməsi, insanlara sərbəstlik verilməsi, sahibkarlara göstərilən yardım, diqqət, respublikamızda sahibkarlıq fəaliyyətinin günü-gündən inkişaf etməsi -- bunlar hamısı Azərbaycanın iqtisadiyyatını daha da dirçəldəcək və yüksəklərə qaldıracaqdır.

Bunlar hamısı onu göstərir ki, biz müstəqil Azərbaycanda ağır şərtlər içərisində, bir çox problemlərlə rast-

laşaraq öz dövlət müstəqilliyimizi günü-gündən möhkəmləndiririk, inkişaf etdiririk. Azərbaycan bir müstəqil dövlət kimi son dövrdə, yəni 1990-cı illərdə müstəqillik qazanmış dövlətlər içərisində öz müstəqilliyinə görə bəzən nümunə göstərilən ölkə səviyyəsinə gəlib çatmışdır.

Bunlar hamısı bizim sərvətimizdir. Biz bunlarla fəxr edirik. Azərbaycan xalqının bu yolda böyük itkiləri də olubdur. Mən dedim, -- bu 80 il müddətində bizim xalqımızın başına böyük bəlalar gəlibdir, qurbanlar vermişik, itkilərimiz olubdur. Biz Azərbaycan torpaqlarının qorunması yolunda şəhidlər vermişik. 20 Yanvar faciəsi ilə əlaqədar şəhidlərimiz vardır. Bütün bu şəhidlərin xatirəsi bizim qəlbimizdə əbədi yaşayacaqdır. Bu gün, bu bayram günü mən rica edirəm ki, şəhidlərin xatirəsini yad etmək məqsədi ilə bir dəqiqə sükut edək.

Allah bütün şəhidlərə, Azərbaycan xalqının bütün qurbanlarına rəhmət eləsin.

Əziz dostlar!

Əziz bacılar, qardaşlar!

Bu gün biz Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 80 illik yubileyini böyük iftixar, minnətdarlıq hissi ilə qeyd edirik, bayram edirik. Bu gün biz Azərbaycanda müstəqilliyin, demokratiyanın əsaslarını yaradan insanları böyük minnətdarlıq hissi ilə yad edirik. Bu gün biz 80 illik yolumuza bir də nəzər salırıq. Nailiyyətlərimizlə fəxr edirik, itkilərimizə görə kədərlənirik. Ancaq biz irəliyə baxırıq. Azərbaycanın bir müstəqil dövlət kimi yaşaması üçün artıq bütün əsaslar yarımbdır. Bu gün Azərbaycanın dövlət

müstəqilliyi təmin olunubdur və əmin ola bilərsiniz ki, bu dövlət müstəqilliyi etibarlı əllərdədir.

Mən bu gün Azərbaycanın milli azadlığı, müstəqilliyi yolunda xidmət göstərmiş, həlak olmuş, özünü qurban vermiş insanların ruhu qarşısında baş əyirəm. Azərbaycan xalqını, Azərbaycanın bütün vətəndaşlarını əmin edirəm ki, biz bundan sonra da Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin sədaqətli varisləri olacağıq, xalqımızın milli azadlığını qoruyacağıq, saxlayacağıq. Biz Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini göz bəbəyimiz kimi qoruyacağıq və günü-gündən möhkəmləndirəcəyik, daha da yüksəklərə qaldıracağıq!

Eşq olsun Azərbaycan xalqına!

Yaşasın sarsılmaz, əbədi, müstəqil Azərbaycan!

Çapa imzalanmış 04.06.98. Kağız formatı 84x108 1/32. Şerti çap vərəqi 3,36. Uçot-nəşr vərəqi 3,1. Tirajı 5.000. Sifariş 3235. Müqavilə qiyməti ilə.

"Azərbaycan" nəşriyyatı 370146 Bakı,
Mətbuat prospekti, 529-cu məhəllə.